

Alg-õpetused majanduse teadusest.

№ 3. 2.

Wenekeeleft E. Dolf.

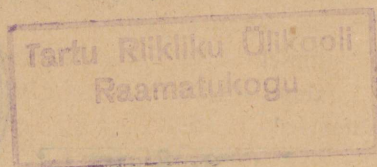

Jurjewis (Tartus)
Undiste firjastus
1904 aastal.

№ 54

Дозволено цензурою. — Юрьевъ, 5 іюня 1904.

Типографія М. Мартна, Ревель.

i 32941766

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

Sugejatele.

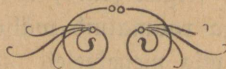

luga kõigelaheemas ühenduses on teadmine. Terwe kultura edenemine põhjeneb teadmise peal, ja mida laiemale wiimane kantakse, seda kõrgemale tõuseb kultura elu. Teadmine peab aga igaühele kättesaadaw olema, ta peab enam ehk vähem ühetaoliselt terwe rahwa üle laiali lagunema, ja sel teel seda kuristikku täis täitma, mis haritud inimest looduse inimesest lahutab. See mõte on juba ammu Öhtu-Europas tähelepanemist leidnud, ja selle tagajärg on, et seal mitmel wiisil selle kasuks tööd püütakse teha, et ka alam rahwas teadmise osaliseks võiks saada. Inglismaal ja Saksamaal awaldab see püüdmine ennast iseäranis selgelt selles, et rahwa jaoks odawaid teadusliku sisuga raamatuid välja antakse. Käesolewal raamatukesel, mis wenekesest ümber pandud, on sihiks sedasama ka meie juures teha, kus teadusliku hariduse puudus veel walusamalt ennast tunda annab, kui Öhtu-Europas. Täidab ta oma ülesannet osaltki, siis on ka samm edasi.

S i f u.

Sissejuhatus	5
I. Töö ja tema jaotus	14
II. Toredus	17
III. Kaupade väärtus	21
IV. Raha ja hind	36
V. Kapital	41
VI. Tööjoud kui kaup	45
VII. Lisa-väärtusest	52
VIII. Kapitali kasvamine	59

Sissejuhatus.

gaühel on teada, et inimesed mitte alati nõnda ei ole elanud, nagu nad praegu elavad.

Rudas nende elu waremalt oli, kudas nad tööd tegivad ja oma töövilja tarvitasiwad, selle üle annawad meile paljud raamatud seletust, mida õpetatud mehed kirja on pannud.

Nendest raamatutest saame teada, et kord aeg olemas oli, kus inimestel peale wibu, kepi ja kiviinoa ühtegi sõjariista ei olnud. Teadagi, siis ei wõinud põlluharimisest ja ühe koha peale kindlasti elama asumisest juttugi olla. Inimesed pidid alataja ühest kohast teise rändama ja enesele jahisagist ja kalapüügist eluülespidamist otsima. Et üksikutel inimestel mitte võimalik ei olnud sõjariistadega, nagu wibu ja kepp, suuremaid loomi kinni püüda ja ennast kiskjate metselajate vastu kaitsta, siis olid nad sunnitud igalpool ühte heitma, üheskoos tööd tegema, enesele feltjis ülespidamist muretsema ja ühist saaki üksteise wahel jaotama.

Uja jooksul teritas inimene ifka enam ja enam oma waimu, parandas ja täiendas oma töö- ja sõjariistu, õppis loodust wõhjalikumalt tundma ja tema warandusi tarwitama ja sai selleläbi tugewamaks ja elujõudsamaks. Ta hakkas kirja kaswatama ja jõudis wiimaks niifaugele, et ta ühe koha peale kindlasti elama asus ja wiljakaswatamisele aluse pani. Sel ajal wõis ta juba enam ehk wähem iseseiswalt oma tarwitusi täita, ega pruufi-

nud selle juures mitte mõerast abi oma ülespidamise mu retsemijeks. Tõsi, ka nüüd jäi iffa veel tarwitus maksma — ennast wägewate waenlaste wastu ühendada, kui wiimaste poolt pealetungimist karta oli. Ühiskonna jifemine elu aga fujunes jeda laadi, et igauks ife kõif enesele walmistas, mis tal tarwis läfs, ja et igauhel selle juures oma tööwilja fohta omandufe ja tarwitamise õigus oli. Peab aga tähendama, et fel ajal inimene alles veel wäga madalal edenemise afmel seifis; ta ei mõiftnud loodufe warandufi küllalt hästi tarwitada, tal ei olnud häid tööriistu ja ta elas wäga waest elu.

Sajad, mõib olla, tuhanded aastad weerefivad aja meresfe. Inimene fai veel paremini loodusega tuttamaks, õppis aegapidi palju uufi asju tundma, täiendas wanu tööriistu ja walmistas palju uufi juurde, õppis wee- ja tuulejõudu ning tuld tarwitama. Mõistagi, et ühes sellega ka tema warandusline seifuford paranes. Aga ühes uute teadmiste omandamisega tuliwad inimeste tööriistades ja toimetustes, mis enne ühte laadi oliwad, mitmesugused muudatused ja ifeäraldused nähtawale. Wiimase asjaloo tõttu ei olnud ühel ja sellefamal inimesel enam mõimalif ühesugufe ofawusega kõifi tööriistu tarwitada ja kõifi tööfid teha, näit., häid faapaid walmistada, majafid ehitada ja ühenisti ka põldu harida. Juft wastuofsa, elu näitas, et inimene ühte teatawat tööd tehes palju suuremat ofawuft ja karmuft omandada mõib, kui jüis, kui ta mitut tööd üheforraga teeb. Selle tõttu fai tööjaotus inimeste kesfel elusse futsutud: ühed hakkafiwad põldu harima, iga muud tööd kõrwale heites: teised walifiwad enesele potifepa ameti wälja, kolmandad lõiwad puuseppadeks jne.

Arusaadam on, et põllumehed rohkem wilja oma põllult faama hakkafiwad, kui nad ife ära tarwitada jõudfivad. Ülejäänud ofa andfivad nad fingsepale faa-

haste, rätsepale riiete, puusepale maja ehitamise eest käest ära jne. Nii ei olnud siis kingsepal, rätsepal ega puusepal tarwis ise põldu harima hakata, sest et nad tarwiliku wilja oma töö eest teiste käest saiwad. Sellest oli igauhel suur kasu. Põllumees, kes juba harjunud oli adraga ümberkäima, oleks nädalat paar ehk veel enamgi paari saabaste walmistamises ära fulutanud, kuna kingsepp sellesama saapapaari ühe päewaga walmis wõis teha. Põllumees andis talle saabaste wastu nõndapalju wilja, kui tal teda korda läks selle aja sees saada, mille jookkul kingsepp oma saapapaari walmis sai.

Nii oli tal wõitu palju, terwelt 13 päewa.

Aga ka sel ajal veel tarwitasiwad inimesed suurema jao oma töö produktidest ise ära ja ainult üks weikene osa sai teiste asjade wastu ümber wahetatud.

Teada on aga, et paljaste kätega mitte suurt wõimalik ei ole korda saata, ja kui mitte teisi tarbeasjade walmistamise wiisid olemas ei oleks olnud, oleks inimene igawesti häda ja wiletsusega pidanud wõitlema.

Tööjaotus tegi wõimalikuks masinaid tarwitamisele wõtta. Peab aga meeles pidama, et individualomandus mitte niijugusel täiel kujul maksmas ei olnud, nagu meie ajal; isiklist omandust kitsendas Stamm, gens, родъ, klan, Zadruga jne. Graomandus ilmus kõigepealt liikuwate asjade juures. Wiimased andsiwad inimesele wõimalust lühikese aja sees ja wõrdlemisi weikese jõukuluga palju paremini neid asju walmistada, mis enne, kätetöö juures, palju waewa nõudsiwad ja mis isegi oma wastupidamise ja ilu poolest palju hariliklusest wabriku kaupadest taga seisiwad: küla sepp peab halwa hobuseraua walmistamise juures mitu tundi sepihojas higistama, kuna üks wabriku tööline Amerikas masina abil ühe minuti sees mitu sada tublit ja ilusat hobuserauda walmis teeb. Rangur peab, käsitji kangast kududes,

mitu tundi ennaft maemama, et mõni aršjin riiet nähtawale tuua, kuna masina abil tunnis 100 aršjinat riiet mõimalis on walmis fududa.

Nõnda on ka igas teises asjas masin inimese asemel astunud ja annab wiimasele mõimalust wähemajõufulu juures palju rohkem tarbeasju walmistada, kui enne. Sellega lasseb ennaft ka järgmine nähtus ära seletada. Peeti jada aastat tagasi korralikku ülikonda, head korterit ja üleüldse lahedamaid elutingimisi uhkuse asjades, mis ainult weikesele salgale rikastele kättejaadamad olivad, sest et kääritsi mitte palju kaupa mõimalis walmistada ei olnud, — siis mõib nüüd masin nii rohkel armul produktiisid turu tarwis luua, et neid kõikide inimeste jaoks jatkub.

Teadusjemehed on wälja arwanud, et kui inimesed ainult 5 tundi päewas tööd teeksiwad, siis nad praeguste tööriistade ja teiste produtseerimise abinõude juures (suured masinad, wabrikud jne.) ja mõnede puuduste kõrwal saatmise järele julgesti kõiki oma tarwitusi täita mõiksimad. Täiendataks aga masinaid weel enam ja mõetaks nad igas töowallas tarwitamisele, siis oleks ka kolmest töötunnist küll!

Kui palju aega jääks siis inimesele hariduse muretisemiseks, lõbustamiseks ja puhkamiseks üle!

Sellest, mis öeldud, on näha, kui wäga masin inimeste heaks käekäiguks kaasa aitab, kui suurel mõedul ta tööd vähendab ja fergendab ja kui palju ta inimeste elu tulewikus armsamaks ja fergemaks mõib muuta.

Sellega ei ole aga weel kõik masina mõju inimeste wahetorra ja feltskonna olude kohta ära öeldud.

Endistel aegadel walmistas iga ühiskond, iga küla ja isegi iga talu kõik ise, mis ta elu ülespidamiseks tarwis läks. Iga põllumees jahwatas oma wiljast jahu ja küpsetas leiba, fudus oma linadest ja willadest riiet, mida

ta naine ülikonnaks õmbleks, lõpeks, raius ja wedas ise metsast palkisid, milledest ta ise omale tarvilikud hooned üles ehitas. Selle tõttu oli iga niisugune perekond ümberolewast ilmast täiesti lahutatud ja elas oma iseelu. Kui ühel heal päewal terve ilm tema ümber hukka oleks läinud, ei oleks ta, üksi olles, jiski mitte puudust kannatanud, waid oleks niisama edasi elanud, kui ennegi.

Heidame pilku mõne suure wabriku peale. Siin on kõik töölised nii wäga üksteise külge seotud, et kui, näituseks, mõni masinamäärija häkitselt haigeks jääks ja kedagi tema asemele ei leitaiks, siis wabrik seisma jääks ja kõik töölised ühe inimese pärast ajutiselt töölt lahkuma peaksiwad.

Ehk mõrdleme käsitööd wabrikutööga.

Iga käsitööline, kes miski asja walmis oli teinud, mõis öelda, et terve asi tema enese töowili on. Kuna sellewastu praegune wabriku tööline terve oma eluaeg ühe asja kõigeweiksemat osa walmistab.

Paneme, näituseks, nõõpnõelade walmistamist tähele, mida Adam Smith juba saja aasta eest kirjeldas. „Töö nõõpnõelade walmistamise juures,“ räägib ta, „langeb 18 ükshikuksse osasse. Üks tööline wenitab traati, teine tasan-dab, kolmas poleerib teda, neljas lõikab ta tükkideks, viies walmistab nõelte otjasiid, millede külge pea peab finnitatud saama, kuues, seitšmes ja kaheljas on pea kallal ametis; ükshil tööline finnitab päid nõelte otja, nõelte haljastamine on isetöölise käes, ja lõpeks, weel üks tööline paneb nõelad paberi jisse. Ma nägin ühte weikest wabrikut, kus ainult kümme töölisi kõigehalmemate tööriistadega igapäew 48.000 nõõpnõela walmistasiwad, s. o. 4800 nõela igaüks. Kui igaüks nendest töölistest iseseiswalt, ilma teiste abita ja ilma et ta asjaga harjunud oleks, tööd oleks teinud, siis ei oleks ta wististi 20 nõõpnõelagi walmistada suutnud, mõib isegi olla mitte ühtegi.

Prantsuse majanduseteadlane J. B. Sei (Jean Bap-

tiste Say) toob meile teise, veel huvitavama näituse tööjaotamise kohta. Asi puutub nimelt mängu-kaartide valmistamisesse. Ta räägib, et iga kaarti valmistamine algusest lõpuni 70 isefugust toimetust nõuab. Ühed tööliised valmistavad paberit kaartide tarmis, teised — värvi, kolmandate töö seisab selles, et nad kolm paberilehte, milledest kaart sünnib, kofku fleebivad ja pressi alla panevad. Ühed kaunistavad kaartide selgasid, teised trükimad wigurisi musta wärwiga kaartide peale, kolmandad on wiimaste ilustamise kallal ametis, neljandad kuivatavad neid kaartisid, mis juba valmis on saanud. Kaartide lahtilõikamine on isetöölise käes; kaartide mängudesse jaotamine on niisama üfsikute tööliste kätte antud jne. Niisuguse tööjaotuse tähtsus on ülijuur. Meie nägime kaartide valmistamise mabritut, kus 30 töölist tööd tegivad, kes ühtekofku 15.500 kaarti päewas valmis saavad, j. o. üle 500 kaarti igaüks.

Kui iga tööline ise kõi 70 toimetust forda oleks pidanud saatma, siis oleks ta pidanud palju aastaid neid töösid õppima, ja asi oleks wiimaks sellega lõppenud, et ta, mistift, kahte kaartigi päewas valmis ei oleks saanud.

Sellest ajast on aga palju aastaid mööda läinud, kui Smith ja Sei elasivad. Juba ka siis täitis tööline ainult ühte weikest osa sellest tegemusest, mida nõõpnõela ja kaarti valmistamine nõudis. Müid on tööliise töö veel palju lihtsamaks läinud, kui ta siis oli. Üks masin tõmbab traati sirgeks, teine lõikab ta tükkideks, kolmas teritab traadi otsasid jne. Inimene paneb ainult materjali masina alla ja koristab katti lõigatud traadi tükkisid ära. Siin tarvitab masin masinat, kuna inimene igaühe masina juures ühte ja sedasama ühetoonilist tööd teeb. Ta on aga selle juures veel enam masina külge seotud, sest et ta ennaft tema liigutuste alla peab heitma; ta peab oma käsa üles tõstma ja alla lastma, peab masina ligi astu-

ma ja temast jälle eemale taganema, selle järele, kudas masina liigutused ja rataste käit on. Suures wabrikus on kõik töölised, nii öelda, masina lijawärgiks ja igaüks nendest on tarwilik liige masina juures.

Aga nii tööline nööpnõela wabrikus, Smithi ajal, kui ka tööline praeguses wabrikus, kus masinad tarvitamisel on, ei wõi, nööpnõela ehk kaarti peale waadates, ütelda, misjugune osa tema ja misjugune tema seltsimeeste walmistatud on. Seda rassem weel on tal mõne juure masina juures oma tööd ära tunda, mille walmistamise kallal ta ühes sadade seltsimeestega waewa nägi ja mille juures kümneid masinaid tarwitati.

Kas wõib üksi tööline nõuda, et see tuhandete tööliste ühine töö produkt ainult ja üksi tema omandus oleks?

Tarbeasjade walmistamine masinate abil wabrikutes toob enesega seda kaasa, et mitte ainult ühe wabriku töölised üksteisega ühenduses ei seis. Iga wabrik on teiste külge seotud, nende külge, millede käest ta kas toorest materjali ja masinaid saab, ehk milledele ta oma produktid annab. Sellest ei ole aga weel küll. Isegi iga üksi rahwas on teiste külge seotud. Ta annab teistele rahwastele oma töö produktid ja saab nende käest uusi wastu. Ja, wõib öelda, terwe haritud inimesesugu sulab produktide walmistamises üheks koguks kofku, mille liikmeteks üksikud rahwad on, kes kõik üksteisega lähemasse ühendusesse astuma on sunnitud olnud.

See ühine side rahwaste wahel läheb iga päewaga findlamaks. Endistel aegadel, kus läbikäimine riikide wahel halwade teede ja mitmesuguste hädaohtude tõttu wäga juuri raskesti sünnitas, oli kõikide püüdmine selle peale juhitud, et iga riik, isegi iga maakoht ise kõik walmistaks, mis ta elanikkudele tarwis läks. Nüüd aga walmistatakse igas riigis ainult neid asju, millede sünnita-

miseks kohalikud olud kõigeparemaid tingimisi pakuwad; muud asjad tuuakse teistest riikidest.

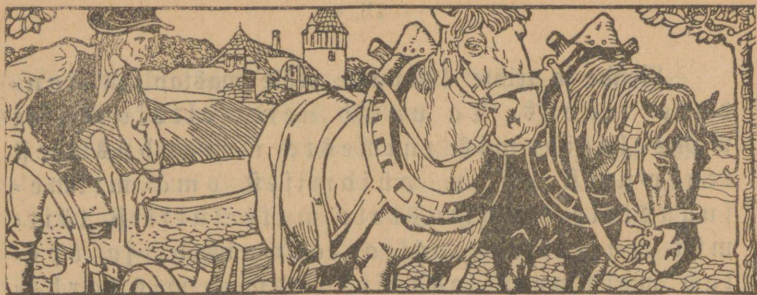
Sellest lühikesest inimesesoo edenemise ajaloo ülevaatest näeme, kuidas terve inimese elu uute produktserimise viiside ülesleidmisega ja tarvitamisele mõtlemisega alalisi muudatusi kannatas. Seni ajani, kui maal ainult põllumehed aset mõtawad, kui raudteedid veel tarwis ei ole, teadused puuduwad, kui iga ühiskond ümberolewast ilmast täiesti lahutatud seisab ja oma pruutide ja korra järele elab, — seni ajani võib veel iga asja walmistaja asja tõesti omaks nimetada. Ilmuvad aga suured wabrikud — ühes nendega peawad ka raudteed kaupade wadamiseks elusse astuma, — hakkawad inimesed ühest kohast teise rändama, üksik tööline ei wõi oma töö produktiivid enam omaks nimetada ja terve maailm muutub nagu üheks töökojaks ümber.

Teadusmehed tõendawad, et isegi perekonna, omanduse ja walitsuse wormid uute tööriistade ja tööwiiside mõjul ennast muudawad. Meie teame juba, et inimeste juures, kes weikeste käsitelgedega kangast kuduwad, teistsugused olud ja teine eluford walitsema peab, kui nende juures, kes suurtes wabrikutes ja suurte masinatega tööd teemad.

Inimeste töö toob alati mõne asja nähtawale: laua, riide jne. Neid asju müüakse. Wäga loomulik on küsida, mispärast neid asju just niisuguse hinna eest müüakse, aga mitte teise hinna eest. Edaasi, nagu teada, on ainult üks osa inimestest miljakaswatomises tegewad. Jällegi kerfub küsimine keele peale: kuidas mõiwad teised inimesed wilja tarvitada, kui nad teda ise ei kaswata? Teisest küljest, et lauda walmistada, läheb puud ja tööriistu tarwis. Kuidas saada see raha jälle tagasi, mis tööriistade ja puu peale wälja antud? Mispärast mõtab iga inimene raha wastu ja püiab teda enesele saada?

Nende ja teiste küsimuste peale vastab majanduse teadus. Ta uurib neid seltõondlisi waheolusid, mis inimeste majanduslikest tegemusest, s. o. püüdmisest oma mitmejuguksitele tarmitustele materialilist täitmist muretseda, wälja kaswawad, ja õpetab meid neid seadusi tundma, mis tarbeksjade valmistamist, wahetamist ja ärajaotamist juhivad. Nagu kõik maailmas, nii muutuvad aja jooksul ka need waheolud ja seadused uute tööriistade ja tööwiiside mõjul.

I.

Töö ja tema jautus.

Ainult väheades maades, nagu, näit., wiljarikastes India orgudes, annab loodus inimesele kõik poolmuidu, mis talle ta elu ülespidamiseks tarvis läheb. Leimapuud, datlipalmipuud jne. kasvavad siin rohkel armul ja annavad suurt saaki, ilma et inimene ise selle juures palju waewa pruugiks näha. Siis weel, soe kliima teeb elanikkudele võimalikuks ilma ihukatteta läbi saada, kuna lopsakad ja paksud puude lehed inimest vihma eest kaitsevad.

Igas teises maanurgas on inimene sunnitud palju waewa nägema ja suurt hoolt kandma, et oma ülespidamise muresid kustutada. Seda võib ainult oma töö läbi forda saata.

Paneme aga inimeste seltskonda lähemalt tähele. Ehk temas küll kõik töö läbi saadakse, walitseb siiski suur wahe ühikute tööviiside wahel, mida inimesed forda saadavad. Meie näeme kooliõpetajat, kelle töö nooresoo harimises seisab; näeme tohtrisid, kes haigetele arsti-abi pakuvad; kohtunikka, kes selle kasuks tööd teevad, et seadusline kord alles seisaks jne.

Palju inimesi on niisuguste tööde kallal ametis, nagu kanalide kaevamine, kivitööde, raudteede ehitamine jne.; need tööd, ülikaulikul igapähele, nõuavad palju higi nende käest, kes neid korda saadavad.

Uga jüski, kõikidest ülesloetud töödest mõtab mõrble-mişi mähhe inimesi osa. Suurem hulk töötab selle kallal, et looduse rüpest toorest materjali kätte muretseda ja viimast tarbeksajelt ümber luua. Nii muretseswad ja koguwad mäetöölised, põllumehed, kalapüüdjad ja jahipidajad looduse käest toorest materjali, kuna teised töölised wabrikutes ja töökodades, weskites ja pagari ärides seda toorest materjali ümber muudawad ja seltskonnale juba walmid produktid tarwitada annawad. Neid ümbertöötamata ja ümbertöötatud produktiisid wõi asju nimetatakse, kui nad müügi tarwis on määratud, k a u b a k s. Nii jüis, kauba all tuleb niisugusi asju mõista, mis mitte o m a tarwituseks ei ole walmistatud, waid t u r u jaoks, teiste inimeste jaoks.

Ülewal ettetoodud arutused annawad meile võimalust kõiki tööinimesi kahte liiki jaotada, nende ametite järele.

Inimesi, kes toorest materjali looduse rüpest nähtawale toowad ja teda tarbeksajelt ümber muudawad, nimetame meie k a u b a j ü n n i t a j a t e k s t ö ö l i s t e k s. Nende hulka langewad: põllumehed, mäetöölised, kalapüüdjad, jahipidajad, käsitöölised ja wabrikutöölised. Kõiki teisi, kes miskit kasulikku tööd teewad, nimetame a b i p a k k u j a t e k s t ö ö l i s t e k s. See liik tööliisi muretsseb kaupasi ühest kohast teise, täidab arstide, tehnikeride, kooliõpetajate, teadusmeeste kohusi jne. Et teise liigi töölised ise kaupasi ei walmista, jüis peawad nad, et elada, ühe osa produktiisid nende tööliste käest saama, kes neid walmistawad, selle abi eest, mida nad wiimastele pakuwad. Jseenesest mõista, et see ainult jüis

mõimalis on, kui kauba sünnitajate tööliste töö sedamõrd
figitaw on, s. o. niipalju kasulikka asju ilmale toob, et
viimaste hulk suuremaks kasvab kui neid töölistele enes-
tele tarwis läheb. Minult selle asjaolu tõttu võivad nad
ühe osa oma tööproduktidest sellele teisele liigile anda, kes
seltõonnale mitte kaupasid ei paku, vaid oma isikliku abi.

II.

Toredus.

Harilikult peetakse seda armamist ümberlõppamata tõeks, et rikaste inimeste toreduse tagaajamine töörahvale teenistuse hallikaks ja suureks heateoks on. Rinnitatakse, et kui rikkad mitte oma tütreid ja naisi jiidis ja sammetis ei laseks käia, kui nende elukorterid mitte toredate maipadega, ilusate tapetidega, nikerdatud mööblitega ja tuhandate teiste iluasjadega kaunistatud ei oleksivad, siis hulk töölist, kes neid asju valmistavad, ilma tööta jääksivad ja sellega oma leivapaluse kaotaksivad.

Sellepärast usuvad paljud, et rikaste toredus mae-
sid toidab. Praeguste olude juures leiab see waade, kah-
juks, väga sagedasti kinnitamist. Jääme tema juurde
lähemalt peatama.

Praeguste majandusliste tingimiste juures saab igaüks oma töö eest rahatafu, mida ta omaford teistele
käest ära annab, poodides ja magasinides mitmesugusid
asju ostes, mis talle enesele ja ta perekonnale tarvis
lähemad.

Rõik kaubad, mida meie turul, ladukohtades, magasiinides ja poodides eest leiame ja mis müügi tarvis on määratud, on tööliste töö wili. Rõik kaubad ühtekokku mõetud, sünnitawad kõikide jeltskonna liikmete üleüldise töö produkti. Rujutame nüüd enesele ette, et iga jeltskonna liige oma töö produkti nendesse ladudesse annab ja selle wastu mõne osa üleüldisest produktist mõtab, niisuguse osa, mille wäärtus nii juur on, kui ühe tööpäewa rahapalk.

Siis tuleks ilmsiks, et tööliised, kes toreduse asju valmistawad, oma töö produktidest peaaegu midagi tagasi ei saa, waid ainult neid produktiisid tarwitawad, mis üleüldist taganõudmist leiawad, nii rihaste kui waesete poolt.

Rõik harilikud produktid, ilma milledeta inimesed läbi ei saa, näituseks: toidumaterjal, riie, korter, toa- ja kööginõud sünnitaksivad kaubaladudes isejaoškonna. Sellest jaoškonnaft saaksivad tarbeasju nii asjade valmistajad, kui ka need, kes oma abi jeltskonnale pakuwad ja keda meie ülemel teise liigi all tundma õppisime. See jaoškond oleks ainult nende tööliste töö produktidega täidetud, kes niisugusi asju valmistawad, mis üleüldist tarvitamist leiawad. See näitab, et nende töö nii sigitaw on, et asju mitte üksi neile enestele ei jattu, waid niisama ka nendele töölistele, kes oma abi jeltskonnale pakuwad (tohtrid, fooliõpetajad jne.).

Toreduse asjad sünnitaksivad teise jaoškonna magasiinides. Ehk wiimane küll kõikide tööliste töödega täidetud oleks, kes toreduse asju valmistawad, tarwitaksivad siiski neid asju ainult rikkad. Ühenisti ei saaksivad wiimased ka ilma esimese jaoškonnata läbi, waid mõtaksivad sealt neid asju, mis üleüldist tarvitamist leiawad, nagu liha, leiba jne.

Rujutame nüüd enesele ette, et toreduse asjade ostmine ja sellega ka nende valmistamine ajutiselt seisima jääks. Siis peaksivad kõik tööliised, kes neid asju wal-

mistatšivad, näljast tagatšihutatud, niisuguste asjade walmistamise juurde üle minema, mis üleüldist taganõudmist leiawad. Oma töö produktid annatšivad nad nüüd ešimesesše jaoštonda ja suurendatšivad oma tööga nende asjade hulka, mida igaüks tarmitab. Nii mõiks siis iga feltštonna liige palju enam tarwilikka asju saada, kui see enne võimalik oli.

Katšume seda mõne näitusega selgeks teha. Naisterahwaste riided, saalide ilustamine, jõögid ja joogid ühe balli jaoks tuleks 100.000 rubla makšma. See teeks peaaegu 100.000 harilikku tööpäewa wälja. Umbes 330 inimest peatšivad terve aasta (300 päewa ümber) neid asju walmistama, mis ühe õhtuga ära häwitataks. Kuna selle wastu suurem jagu tööliši, kes nende toreduse asjade walmistamise kallal ametis on, suures puuduses elab ja ennašt nürudega fatab.

Rangrul, kes kõigeparemat puuwilla riidet walmistab, ei ole jagedasti lastele särki selga anda, pitside walmistaja, kes oma silmanägemist kõigepeenemate pitside kallal rikub, sureb aeglast surma, sest et ta alati nälgima peab. Töölistel, kes siidi ja sammetit walmistawad, puudub jõe riie, et ennašt talwel külma wastu fakitšta. Rätšepad ja õmblejad, lilledewalmistajad ja müüjad naisterahwad magasiinides elawad peaaegu nälja elu. Aga selle juures peawad need inimesed ennašt rikaste pillamise üle rõemustama, sest kui seda pillamist ei oleks, jääšivad nad ilma leiwata; kui aga need 330 inimest aasta läbi liht siisi riidet ja muid tarwilikka asju walmistatšivad, oleks neil võimalik oma töö läbi enesele korralikka riideid muretšeda, ja mitte üksi omale, ei, neid asju sünnitatšivad nad niipalju, et fahewõrra inimest korralikka riideid fanda mõiššivad.

Toome teise näituse.

Rikas mees ehitab omale maja, mis kõige fiksesea-

dega, ütleme, 300.000 rubla maksab. 1000 töölist peavad siin aasta läbi maja kallal waewa nägema, mis ainult ühe perekonna jaoks määratud on. Kui palju harilikka, aga termisekohaseid ja ruumilaid majasid võiksid needjamad töölised aasta jooksul valmis teha!

Meie peame tunnistama, et toreduse mõistet väga raske ehk peaaegu võimata on kindlasti ära määrata. Üksjad, mida 50 aasta eest toreduseks loeti, on nüüd, kus nende valmistamine täiendatud ja fergendatud on, üleüldist tarvitamist mõitnud. Võib kindlasti öelda, et suureviisilise valmistamise läbi iffa enam toreduse asju laialist ja igapäewast tarvitamist leiab. Toorele metsinimesele paistab ehk seebi tarvitamine uhkuse asjaks olema. Veel praegu peab suurem hulk töölist, fahjaks, ajalehtede ja raamatute lugemist tühjaks ajaviiteks. Meie aga jääme oma arvamisele toreduse kohta truuks ja oleme selles kindlas usus, et ta ainult vähedele kasuks on. Eks jää ju ka seal, kus suurem hulk seebi ja ajalehe järele tarvitust ei tunne, see nähtus maksmaks, et seebi valmistajad ja trükiladujad kui mitte täiesti, siis ometi peaaesjalikult vähemuse kasuks töötavad, ise selle juures vähe oma töö produktiisid tarvitades.

Nii näeme siis, et kui suur tööliste hulk mitte sunnitud ei oleks toreduse asju valmistama, nad oma jõudu niisuguste asjade sünnitamise peale võiksid kulutada, mis üleüldist tarvitamist leiavad. Et aga praegusel ajal inimeste töö masinate tõttu väga figitawaks on saanud, j. o. lühikese aja jooksul hulga kasulikka asju ilmale toob, siis jatkus wiimaseid kõikide inimeste jaoks. Parema ja lahedama elu saaks siis igauhele osaks, igauhel oleks võimalik omale teaduslist ja ilutundmist laiendamast haridust saada.

III.

Kaupade väärtus.

Praegusel ajal, kus igaüks oma tööjõudu müügile viib (ehk kui ta oma käe peal tööd teeb, siis oma töö produkti) ja saadud raha eest seda osta võib, mis tal tarvis läheb, kerfub ühtepuhku küsimine keele peale: Palju maksab see ehk teine kaup? Meie räägime ka uue leiduse, sõpruse, teate, abi, termise ja elu väärtusest. Meie tarvitame sõna „väärtus“ iga sammuga peal ja peame enesele sellepärast selgeks tegema, mida see sõna tähendab.

Et kõigest sellest aru saada, mida meie igapäev näeme, peab mõttetark olema, ütles kord kuulus prantsuse teadusmees Russo (I. I. Rousseau.)

Tõepoolest, kõigeraskem on sellest aru saada, mida meie igapäev näeme, sest et inimene niisuguste nähtustega ära harjub ja nende juurde sugugi peatama ei jää.

Praeguse seltskonna varandus seisab määramata hulgas kaupade tagavaras. Katsume nüüd selle küsimise peale vastust saada, mis asi määrab kauba väärtuse ära.

Kui meil miski asi käes on, siis võime teda kahte viisi tarvitada. Esimene tarvitamisemüis on harilik, asjale omane; ta on siis olemas, kui meie asja miskiisuguse oma tarvituse täitmiseks pruugime. Teine

tarvitamisel ei ole asja loomulohane ja temaga puutume siis loffu, kui meie asja mahetamisel tarvitame, j. o. kui meie teda mitte ise ära ei tarwita, waid mõne teise asja wastu ümber mahetame. Doome näituse. Saabast wõib otsekohe jala nõuks tarwitada, wõib aga ka selleks tarwitada, et teda mõne teise asja wastu ümber mahetada. Esmene tee on loomulik, kuna teine seda mitte ei ole. Meie tarvitame wiimase juures ka küll saabast, aga mitte selleks otstarbeks, milleks ta määratud on: ta on kandmiseks walmistatud, meie aga mahetame ta teise asja wastu ümber.

Mii on meil siis siin kahesuguse asjade wäärtusega tegemist, nimelt asjade wäärtusega nende tarvitamise juures (tarvitamise wäärtus) ja asjade wäärtusega nende mahetamise juures (mahetamise wäärtus). Nagu meie eespool nägema saame, tuleb tarvitamise wäärtuse all seda asjade omadust mõista, et nad kasulikud on, j. o. inimeste tarwituksi täidawad, kuna mahetamise wäärtuse juures asjadelt niisugust omadust nõutakse, et nad teiste asjade wastu ümbermahetamiseks kõlbawad. Selle kahesuguse asjade wäärtuse peale näitas juba greeka mõttetark Aristoteles 2200 aasta eest. Sel ajal aga walmistati suurem jagu asju oma tarwitamiseks ja ainult üks weike osa läks müügile. Meie ajal walmistawad kõik asju turu jaoks ja see on kapitalistilise tarbe-asjade walmistamise tunde-märk.

Jga asi, mis selle otstarbega on walmistatud, et teda teiste asjade wastu ümber mahetada, peab sellegile tarwis olema, peab mõnda tarwituksi täita wõima. Keegi ei hakka ometi niisugust asja wastu wõtma, mida talle üleüldse tarwis ei lähe; sellepärast peab siis igal kaubal tarvitamise wäärtus olema. Minult kasulik asi wõib kaubaks saada.

Aga mitte kõik asjad, millel tarvitamise väärtus on, ei mõi kaubaks olla. Walguš, õhk, wesi jões leiawad inimeste poolt tarvitamist, aga nad ei ole mitte kaup. Walgušt, õhku, wett on niipalju olemas, et igaüks neid ilma waewata tarvitada võib. Kogume aga wett mõne anuma jisse ja weame ta linna, j. t. kulutame meie sel wiisil tema wadamise peale oma jagu tööd ja waewa, siis hindame meie seda wettjuba teisel wiisil, jest et talle peale loomuliku tarvitamise väärtuse töö läbi weel teine väärtus juurde on tulnud, nimelt wahetamise väärtus, ja ta kaubaks on saanud.

Et oma sõnu näituse waral selgeks teha, on kõige fohasem, kui meie õige lihtsa juhtumise mõtame. Meie kujutame enesele ette, et raha üleüldse mitte olemas ei ole ja müümine sel teel sünnib, et kaupa lihtsalt kauba wastu wahetatasse.

Kangur on 20 aršinat riiet walmis kudunud, mida ta ise ei tarwita, rätsepp on ülikonna riideid õmmelnud, mida tal niisama enesel tarwis ei lähe. Selle eest aga tarwita kangur ülikonda riideid ja rätsepp riiet. Ja nad astumad üksteisega wahetusesse, kofku leppides, et 20 aršinat riiet niisama palju wäärt on, kui ülikond riideid.

Kangur töötab endist wiisi edasi ja wahetab oma riiet mitmesuguste teiste kaupade wastu ümber, ta ostab, näit., 20 aršina riide eest laua, jelle järele ostab ta niisama suure kangatüki eest 100 naela leiba, 40 mõetu süsa ja, lõpuks, raamatu.

Jga wahetamise juures peab wahetatawate asjade väärtus üks ja seesama olema, nimelt 20 aršina riide väärtus on niisama suur, kui ülikonna riiete, laua, 100 naela leiba, 40 mõedu süte ja, lõpuks, raamatu väärtus, igaüks ükshikult mõetud. Nii saame siis järgmise rehningi:

20	aršinat	riiet	matšawad	niisama	palju,	kui	1	ülifond	riideid.
20	"	"	"	"	"	"	1	laud.	
20	"	"	"	"	"	"	100	naela	leiba.
20	"	"	"	"	"	"	40	mõetu	jüsa.
20	"	"	"	"	"	"	1	raamat.	

Rõik ülesloetud töö produktid on kasulikud asjad, mis mitmesuguste inimeste tarwituste täitmiseks lähewad. Ja ehk küll nende otstarbe väga mitmesugune on, nagu see materjalgi, millest nad walmistatud, on nendel kõifidel jüiski üks asi omane, nimelt see, et nad kõif inimese jigitawa töö wili on, ja et nad kõif oma materjali looduse käest on saanud.

Et asju väga mitmesugused on, see teebgi nende wahetamist võimalikuks, sest keegi ei haffaks ülifonda riideid riiete, riiet riide wastu wahetama jne.; ainult mitmesuguseid iseseiswaid töö produkti wõib wahetada.

Waatame lähemalt kaupasid järele, jüis jõuame findlusele, et riide sees kangru töö warjul on, kes linad, mida põllumees waewa nähes kaswatas, riides ümber muutis; meie jõuame otsusele, et ülifonnas riietes rätsepa ja kangru töö peitub, niisama ka willad, mida karjakaswataja oma waewa läbi nähtawale on toonud; et laua sees puusepa ja puuraiuja töö, niisama ka puu warjul seisab. Leiwa seest leiame meie pagari ja möldri tööd ning ruffid, mida põllumees kaswatanud. Süte sees peitub sõekaewaja töö; raamatus selle töö, kes ta kirjutanud, aga ka paberiwabriku tööliste, trükitaduja ja raamatulõitja töö.

Rõik ülesloetud töö awaldused lähewad üksteisest märksa lahku: puusepal on oma töö, sõekaewajal oma, raamatufirjutajal jällegi oma, aga ühine nende juures on see, et kõif need toimetused inimeste jõufulu, inimeste tööd tarwitawad. Mida tsergem ja lihtsam töö on, seda

mähem aega pruugib inimene, et teda enesele kätte õppida; mida raskem — seda enam.

Kui meie selle aja juurde tagasi astume, kus põllumees ise käsikividega wilja jahwatas ja oma jahust ise leiba küpsetas, siis näeme, et linad kodus fedrati, aga mitte wabrikus, et riided niisama kodus õmmelbi. Nii oli siis sel ajal üks ja seesama inimene — põllumees, mõlder ja leiwaküpsetaja. Üks ja seesama inimene täitis esiteks põllumehe, siis kangru ja, lõpuks, rätsepa kohusid. Sseenesestki mõista, et seesama inimene palkijid metšas raius ja ise omale tarwilikud hooned ehitas. Nii siis, ta oli ühenisti puuraiuja, puusepp ja tisler. Ühe sõnaga, sel ajal toimetas üks ja seesama inimene wäga mitmesugusid töösid, mis praegusel ajal sugugi ükssteisega kofku ei näi kõlbawat. Sellest aga, et üks ja seesama inimene niipalju mitmesugusid töösid forda wõis saata, on selgesti näha, et kõik need tööd muud midagi ei ole, kui ühe ja sellejama inimese tööjõu tarvitamine.

Kõikides ülesloetud kaupades, nimelt riides, lauas, ülikonnas riides on üks ja seesama inimese töö warjul. Wahe üksikute kaupade wahel seisab ainult töö rohkus, mis nende peale ära on kulutatud. Et lauda walmis saada, peab 20 forda rohkem tööd tegema, kui 1 arššina riide walmistamiseks; niisama nõuab 20 arššina riide kudumine 20 forda rohkem tööd, kui ühe arššina kudumine jne. Kui ma ütlen, et 20 arššinat riidet niisama palju maksawad, kui laud, siis tähendab see, et laua walmistamine niisama palju tööd nõuab, kui 20 arššina riide kudumine.*) Et puusepa töö kangru tööst lahku läheb, see ei ole meile

*) Teada on, et ükssteisega wõrrelda ainult ühesugusid asju wõimalik on. Kui meie aga niisugusid mitmeseliseid asju kõrwa seame, nagu riie ja raamatud, siis wõime meie seda selles mõttes teha, et meie ainult seda nende juures wõrdleme, mis neil kõikidel ühine on, s. o. nende walmistamiseks ära tarvitatud inimese tööd.

praegu tähtjas; meie teame, et nii ühe kui teise amet ühel-
wiisil inimese tööd nõuab ja sel põhjal sõrdleme
asju, mis selle töö läbi on sünnitatud.

Nii siis, wahetamise wäärtus, mis kõigidele kaupadele omane on, põhjeneb selle töö peal, mis nende kaupade walmistamiseks ära on kulutatud, ehk teiste sõnades — wahetamise wäärtuse aluses on töö.

Igal kaubal on wahetamise wäärtus, wiimane ei ole aga mitte iga kauba juures ühesuurune. Asi seisab nimelt selles, et ühel kaubal suurem wahetamise wäärtus on, teisel vähem. Et wahetamise wäärtuse aluses töö on, siis peab üksikutes kaupades, nende suurema ehk wähema wäärtuse järele, ka enam ehk vähem tööd warjul seisma.

Millega võime aga tööd mõeta? Töö mõeldupuus võime meie aega tarwitada, mis asja walmistamiseks ära on kulutatud. Nii võime ära määrata, kui palju töötundisid kangru kanga sees ja kui palju neid rätsepa ülikonna riiete sees olemas on. Selle peale waatamata ei ole kangru töö rätsepa töö sarnane; põllumehe tööd on kergem ära õppida kui kirjaniiku ehk teadusemehe oma. Et kangruks ehk puusepaks saada, peab teatud aeg seda ametit õppima. Sellepärast on siis iga töötunni sees, mida kangur ehk puusepp mööda jaadab, üks osa sellest ajast warjul, mida ta oma ameti äraõppimiseks ära kulutas. Tähendab, puusepa töötund on palju keerulisem kui põllutöölise oma, selle amet vähem õppimist nõuab. See wähe tuleb weel selgemalt nähtawale, kui meie õpetatud mehe tööd tähele paneme. Wiimane saatis palju aastaid mööda, et üleüldist haridust kätte saada, selle järele pidi ta mitmed kuud spetsialasja uurimiseks ohwerdama, et raamatut kirjutada, mille maha kirjutamine ise wähest ehk ainult mõne päewa nõuab. Nende wähede tundide sees on aga kõik need töötunnid warjul, mis enne teadusliste uurimiste jaoks ära on

fulutatud. Sellepärast on teadusemehe ühe töötunni väärtus, ütlemine, niisama suur, kui kümne harilikü töötunni väärtus.

Meie peame edasi oma tähelepanemist töö peale juhima, mida fwalifitseeritud ehk förgemaks tööks nimetatakse. Ka peame selgust selle kohta saama, mille poolest viimane harilikust tööst lahku läheb. Töö, mida iga terve inimene ilma ettemalmistusega forda võib saata, loetakse harilikuks tööks. Aga teist tööd, mis pikemat ehk lühemat õppimist nõuab, nimetatakse förgemaks ehk fwalifitseeritud tööks. Asjadel, mis förgema töö läbi teatava aja jooksul sünnitatakse, on suurem vahetamise väärtus, kui nendel asjadel, mis sellejama aja sees harilikü töö läbi nähtawale on toodud.

Näitus võib meile seda selgeks teha.

Rujutame enesele ette, et kellegile kohuseks on tehtud mõni väga keeruline asi valmistada, ja et tal pärast paljude luhta läinud katsete, kolme aastase waewa järele, ometi forda on läinud seda asja walmis saada. Niisugusel korral võime julgusega finnitada, et selle asja sees kolme aasta waew seisab, ja et tal sellepärast kolme aastase töö väärtus on.

Kui jell lufusepa töökojas kolm aastat peab õppima, et pärast luffu walmis teha oskaks, siis oleks tal, nähtawalt, õigus ütelda, et walmis tehtud lufu sees tema kolme aasta töö seisab. Meie jell ei lepi aga ühe lufuga, waid teeb neid suure hulga. Rujutame enesele ette, et meie lufusepp, kolme aastase õppimise tõttu, oma osamuses niifaugele on jõudnud, et ta lufu poole päewaga walmis võib teha. Niisugusel korral ei või mitte öelda, et esimese lufu sees, mida ta walmistanud, kolme aasta waew seisab, mida ta õppimise peale on äratulutanud. Järgmistes luffudes aga ei ole peale tööaja, mida tal ühe lufu walmistamiseks tarwis läheb (pool päewa),

midagi olemaš. Ümberpöördud, iga lufu sees, mida lufusepp peale selle aja walmistab, mida ühe lufu walmistamine nõuab, on ka üks weifene osa sellest ajast peidus, mida ta oma õppimise peale ära on fulutanud. Kui suur see osa on, on raske ära määrata, sest et teada ei ole, kui palju lufufid meie lufusepp oma elu ajal walmis teeb; meie wõime ainult ütelda, ilma et meie midagi findlasti ära määrata wõiksime, et siin teataw osake tingimata olema peab. Nii on lufu sees, mille walmistamine, näit., 6 tundi aega nõuab, weel üks weifene osa lisa aega olemaš, ütleme — 1 tund, mis kokku 7 tundi wälja teeb. Sellepärast wõib lufusepp oma 6 töötunni sees palju enam tööd korda jaata, kui liht tööline sellesama 6 tunni sees, kes mitte õppimiseks aega ei ole fulutanud.

Nii siis, iga tegemust wõib selle järele teistest ära eraldada, kui palju temas seltskondliselt tarwilikku tööd warjul seisab. Ja see harilik seltskondliselt tarwilik töö, mis kauba walmistamiseks ära on fulutatud, sünnitabgi produkti wahetamise wäärtuse.

Ütleme nüüd, et meie kangur 20 arššina riide walmistamise juures ennast wälja puhkab ja sellepärast oma töö tarwis kaks korda niipalju aega fulutab kui harilikult. Kui ta aga selle eest rätsepa käest kahte ülifonda riideid nõudma hakkaks, siis jaaks ta wastuseks: „Mul on üks ta puhas, kui palju tundisid ja selle töö peale ära fulutaisid; ma tean, et harilikult töö juures, kus töö seisumajätmist ette ei tule, seda tööd nii ja nii paljude tundide sees walmis wõib teha, ja sellepärast on minu kahetümnel riide aršfinal ainult nii suur wäärtus, nagu oleksiwad nad juust selle aja sees walmis tehtud. Mul ei ole sellega midagi tegemist, et ja oma laiskuse pärast kaks korda niipalju aega oma töö peale ära fulutaisid.“

Toome siinsamas wastupidi näituse. Meie kangur teeb kaks kolm korda kibe damalt tööd ja wõib sellepärast

oma 20 aršinat riidetutemalt ära fududa, kui harilikult, ütlemes, ta tarvitab 20 aršina riide fudumiseks ainult kolm neljandikku endisest ajast. Küüda tuleb nüüd, kas ei ole selle 20 aršina riide sees mitte vähem tööd warjul, kui harilik seltskondlikult tarwilik töö seda nõuab. Kas ei pea meie fangur mitte oma riidet odavamalt ära müüma, kui ta seda harilikult on teinud? Ei, ta peab järgmiselt enesele asja ära seletama: „Tahan ma laiselda ja aeglasemalt tööd teha, siis ei pane ometi keegi seda tähele, et ma selle riidetüki valmistamiseks rohkem aega ära fultatsin, kui tarwis, ümberpööratud, mulle üteldakse, et niisuguse riidetüki valmistamine harilikult vähem aega nõuab. Ma saan taju ainult lühema aja eest, nimelt selle tööaja eest, mis nimetatud riidetüki valmistamise juures seltskonnas üleüldiselt tarvitamisel on. Nüüd aga, kus mul hoolsa töö ja usinuse läbi forda on läinud rohkem riidet valmistada, kui seda teised töölised sellesama aja sees toime wõiwad saata, peab minu riidetükki niisama hinnatama, kui harilikult, s. o. nii, nagu oleks tema valmistamiseks harilik tööaeg ära fultunud. Tähendab, sellest hoolimata, et ma vähem aega tööd tegin, maksetakse mulle niisama palju, kui harilikult.“ Meie fangrul on täiesti õigus, sest asi ei seis mitte selles, kui palju aega iga üksik inimene teatava fauba valmistamiseks ära fultab. Kauba wahetamise wäärtust ei määrata mitte selle aja läbi ära, mida üksik inimene ära tarvitab, waid tema määraks on see aeg, mida iga keskmise, harilik inimese keskmise usinuse ja keskmise osawuse juures ära fultab. Siin ei ole meil mitte eranditega, üksikute inimestega tegemist, waid kõigidega üleüldise, ja sellespärast nimetatatakse aega, mida teatava fauba valmistamine keskel läbi nõuab, seltskonnatöökajaks, mis fauba valmistamiseks tarwis läheb.

Peab weel tähelepanemist selle peale juhtima, et aega,

mida laua, riide ülikonna ja iga teise kauba valmistamine nõuab, mitte üksi selle läbi ära ei määrata, kui hoolas ja osaw tööline oma töö juures on, vaid ka selle läbi — ja see on iseäranis tähtjas — kui täielikud tööriistad, masinad jne. tal tarvitada on. Need tööriistad aga kujunewad selle järele, misjagune seltskonna üleüldine seisukord on, ega ole nende määratels mitte üksi inimese soowid ja tahtmised.

Talupoeg, kes käsiaga puud lõikab, kulutab oma töö juures palju rohkem aega, kui puusepp, kellel auru- jaag tarvitada on, ja sellepärast näeb talupoeg laua valmistamise juures palju rohkem waewa, kui puusepp. Küla kangrul kulub kanga kudumiseks palju enam aega ära, kui kangrul, kes oma töö juures masinat tarvitab. Trüfiladuja, kes käte waral töötab, kulutab palju rohkem aega oma töö juures ära, kui see, kellel masin tarvitada on. Nii siis, mida täielikumad need tööriistad on, millede abil tööd tehtakse, seda juuremat wilja kannab töö, — teiste sõnadega, seda vähem tööd seisab iga valmistatava asja sees warjul. Seda tööaega, mida teatava kauba valmistamine nende tööriistade abil nõuab, mis teataval ajal seltskonnas kõige laiemal tarvitamisel on, nimetatakse tarwilikuks seltskonna tööajaks. Sellest filmapilgust peale, kui uued ja paremad tööriistad üles leidakse ja seltskonnas üleüldiselt tarvitamisele wõetakse, ühe sõnaga, kui seltskonnal võimalik on tarbeasju lühema aja sees valmistada, kui waremalt, — sellest filmapilgust saadik ei wõi seda aega, mis enne ühe ehk teise kauba valmistamiseks tarwis läks, mitte enam tarwilikuks seltskonna tööajaks pidada. Uute, täiendatud tööriistade juures on tarwilik seltskonna tööaeg selle ehk teise kauba valmistamiseks juba teine.

Ütleme nüüd, et kudumise masina abil niipalju riidet

tunnis võimalik on valmis saada, kui käsitangrul terve päeva jooksul. Niisugusel korral maadatakse viimase peale, kui laia tööliste peale, ja terwet tema higitangul tööpäeva hinnatakse niisama kõrgelt, kui ühte töötundi masina abil. Mispärast? Sellepärast, et terwes seltskonnas niisugused töötamise tingimised valitsevad, mis uute tööriistade (masinad), keskmise usinuse ja keskmise osavuse juures ainult ühte töötundi niisuguste toimetuste jaoks nõuavad, millede kallal käsitangur terve päeva mööda saadab.

Et aga tööriistu, masinaid jne. ikka enam ja enam täiendatakse, siis ei jää ka iga ühiku kauba vahetamise väärtus mitte alati ühes ja sellesjamaks, vaid ta langeb, langeb sellepärast, et kauba väärtuse määraks tarvilik seltskonna tööaeg on, mis tema valmistamiseks ära kulub; see tööaeg aga muutub masinate täienemisega lühemaks. Sellepärast, ütleme veel kord, ei ole meil siin mitte selle tööajaga tegemist, mida üks ehk teine tööline tööpoolest ära tarvitab, vaid tarviliku seltskonna tööajaga, s. o. selle tööajaga, mida kauba valmistamine paremate tööriistade juures tingimata nõuab. Nii võib siis öelda, et aeg, mida kauba valmistamine kõige paremate tööriistade juures nõuab, just see tarvilik seltskonna tööaeg ongi, ja et ta kauba vahetamise väärtuse ära määrab.

On aga veel üks küsimus olemas, mille peale tähelepanemist peame juhtima.

Sga kaupa tuleb asjaks pidada, mis meie tarvituste täitmiseks ära kulub. Keegi ei tarvita niisugust asja, mis vähemasti kasu ei too, ja sellepärast ei või niisugune asi mitte kaubaks saada. Töö, mis niisuguse asja valmistamiseks ära raisatakse, mis oma kasuta olefu pärast mitte kaubaks ei või saada, on kasuta, tühine töö. Niisugusel korral ärraraisatud tööaega ei või mitte tarvi-

lituks seltskonna tööajaks lugeda, ja asjal, mille walmistamiseks seda tööd tarwitataks, ei ole vähematti wahetamise wäärtust.

Edasi peame tähendama, et peale niisuguste asjade, millel vähematti wahetamise wäärtust ei ole, sest et neid keegi omale saada ja sellepärast ka wahetada ei taha, asju olemas on, mis, ehk nad küll väga kasulikud ja tarwilikud on, kasutaks saamad ja keegi nende järele nõudmist ei awalda, sest et neid tarwilik arm seltskonnas juba olemas on. Laud, näit., on igapidi kasulik asi, ilma milleta seltsfond kudagi läbi ei saa. Võib julgesti öelda, et tuhandete perekondade soom on, et nende eluforterites kolm, neli ehk wiis lauda rohkem oleks, kui neid praegu on. Rujutame enesele aga ette, et puusepad niipalju laudajid walmistaksivad, et neid iga perekonna kohta wiiskümme tükki enam tuleks, kui neid praegu on. Sga ühele on selge, et ükski perekond nii rohket laudade arwu kingituseks wastu ei wõtaks — ostmisest ei wõi muidugi juttugi olla! — sest keegi ei teaks, kuhu neid kõiki panna. Las' puusepad ütelda pealegi: „Meie oleme nende laudade kallal kõigeparemate tööriistadega ja keskmise usinuse ja osawusega tööd teinud, ja nõuame sellepärast, et seltsfond neid meilt tõi ise wahetamise wäärtuse järele ära ostaks.“ Mida peame meie puuseppadele wastama? Meie wastaksime järgmist: „Kui teie iga perekonna jaoks faks ehk kõige rohkem — kolm lauda oleksite walmistanud, oleksime teie wastu tänulikud olnud, et teie oma tööga seltskonna tarwituft täitsite. Aga, mida teie kahe laua walmistamiseks iga perekonna jaoks tarwitasite, tunnistaksime meie hea meelega seltskonnale kasulikuks ja, sellepärast, tarwilikuks seltskonna tööajaks. Aga nüid, mis peame meie kõikide teie laudadega peale hakkama? Neid ei ole isegi võimalik tagawaraks panna, sest et niisugusid hoiukohtajid olemas ei ole. Sgast wiieskümmnest

lauast, mida teie walmistanud olete, ei wõi meie wähe-
malt neljakümmend seitset mitte tarvitada, ja sellepärast
on nad täiesti kasuta. Mis pärast nägite asjata nii-
palju waewa ja tegite niipalju tühja tööd?" . . .

Ümbes niisugune oleks meie wastus puuseppadele,
ja igaüks oleks meiega nõus, et puusepad tühja tööd on
teinud. Tõepoolest, töö, mis neljakümne seitseme laua
walmistamiseks iga perekonna jaoks on ärafulutatud,
on kasuta ja, ümberpööratud, töö, mida kolme laua
walmistamine iga perekonna jaoks nõudis, on kasulik töö.
Kasuta tööd ei wõi mitte tarwilikuks seltskonna tööks lu-
geda ja sellepärast ei loo ta ühtegi wahetamise wäärtust.

Ütleme, et 50 laua walmistamiseks 50 tööpäewa
ära kulub, s. o. 1 laua walmistamine nõuab ühe päewa.
Niisugusel korral on 50 laua walmistamise juures iga
perekonna jaoks, s. o. 50 tööpäewa äraraikamise juures,
47 päewa täiesti kasuta töö, mis nende 47 laua peale
maha on wisatud, mida keegi ei tarwita. Sellepärast on
50 laua sees, milledest jutt on, ainult kolm tarwilikku selts-
konna tööpäewa olemas, kuna 47 päewa täiesti kasuta
töö on.

Et ainult tarwilik seltskonna töö wäärtust sünnitab,
siis on meie 50 laual ainult niisuur wäärtus, nagu
oleks ainult kolm lauda iga perekonna jaoks tehtud. Kas
puusepad igast 50 lauast 47 lauda ära põletawad, — nad
saawad ülejäänud kolme laua eest terwe nende wäärtuse,
aga niid saawad nad 50 laua eest niisama palju kui
kolmegi eest.

Kui 50 lauda niisama palju maksawad, kui kolm
lauda, kui palju maksab siis üks laud nendest wiieskümmest?

50 laua wäärtus on niisama suur, kui kolme päewa
töö wäärtus, sellepärast leiame meie ühe laua wäärtuse,
kui meie kolm tööpäewa 50 laua peale jagame, s. o. $\frac{3}{50}$.

Tähendab, ettetoodud näitusel ei seisja iga üksiku

laua väärtus mitte üfsi tarviliku seltskonna tööajaga ühenduses, mis kõige paremate tööriistade ja keskmise usinuse ja osavuse juures on ära tarvitatud, vaid siin peab tähelpanemist ka selle peale juhtima, kas see tööaeg ka tõesti niisuguste seltskonna tarvituste peale ära on kulutatud, mis tingimata täitmist nõuavad. Kui niipalju aega mitte tarvis ei olnud, kui ära on kulutatud, siis on töö kasuta, mis mingisugust väärtust ei jünnya.

See, mis kaupade väärtusest öeldud, võib niisama ka abi pakkumate tööde (услуги) väärtuse kohta väia.

Abi pakkumate tööde väärtus seisab niisama ajaga ühenduses, mis töö kordasaatmiseks tarvis läheb. Peab aga tähelpanemist selle peale juhtima, et teatava abi pakkuva töö täidesaatmine väga vähe aega võib nõuda ja mitte raske ei pruugi olla, selle eest peab aga enne seda palju vaeva nägema, et niisugust abi pakumist õppida. Sellepärast peab sellele ajale, mis teatava abi pakkuva töö peale ära on kulutatud, veel see aeg juurde lisama, mis ettemalmistuste, õppimise peale ära on kulunud. Seda võib, muu seas, niisuguste abi pakkumate tööde juures tähele panna, nagu seda tohtri oma on: tohtri haige juures käimise aeg ei ole kuigi pikk, ta saab aga siin teatava tasu selle aja eest, mida ta õppimiseks ülikoolis ära tarvitas. Tohtri abi pakkuva töö väärtust võib järgmisel viisil välja rehkendada: tohtri õppimise aeg kestab 6 aastat, et pärast, ütleme, 30 aastat praktiliselt tegem olla; nii peab siis igale viiele tegemise aastale üks õppimise aasta juurde lisama. Sellega on siis viiel tohtri tööaastal kuue hariliku tööaasta väärtus: peale selle on tema tegemus niisugune, mis tema elu väga kergesti kaalu peale võib panna.

Kui meil Europas ainult üks kool oleks, kus tohtrid õpetust leiaksivad, siis oleks arsti teadus juu-

remate raskustega ühendatud ja tema õppimine nõuaks enam aega, kui praegu, sellepärast nõuaks ka tohtri maem veel suuremat tasu.

Siiski, kuulsad tohtrid saavad abipakkumiste eest enam tasu, kui tarvis; siin on aga see asjalugu mõju- mas, et kuulsad tohtrid haruldane nähtus on, mis korra- lisku majanduslike elu käiku rikub.

IV.

Raha ja hind.

Meie teame juba, mille läbi iga asja väärtus ära määratakse. Rahte kasulikku asja üksteise vastu vahetades, näituseks, rauda ja riidet, näeme, mitu naela rauda 20 aršjina riide vastu käest ära tuleb anda. Tarvis on niipalju rauda 20 aršjina riide eest ära anda, et tarvilik feltskonna töö, mis raua kui ka riide valmistamiseks ära on kulutatud, ühesuurune oleks.

Aga see, mis meile nii arusaadav on, mida meie iga vahetamise juures tähele võime panna, ei võinud mitte toorestele metsrahvastele teada olla, kes juhtumise viisil üksteisega kofku puutusivad ja neid asju vastamisi vahetasivad, mida neil rohkem käes oli, kui nad ise ära tarvitavad. Siin oli ainult juhtumise asi kui palju loomi üks juguharu teisele nende lihtsate töö- ja tööriistade eest andis, mida ta enesele saada soovis. Asjade rohkest määras kas see asjalugu ära, misjugusele juguharule rohkem teise juguharu töö produktiivis tarvis läks, või lihtsalt see, kes osavam teist petma oli jne.

Mida enam aja jooksul paremaid tööriistu ilmus ja mida laugemale tööjagamine inimeste keskel läks, seda mitmekesisemaks muutusivad need asjad, mida üks ehf teine juguharu walmistas. Selle tõttu pidi iga juguharu oma töö produktide vastu teiste juguharude ehf ükfitute

inimeste käest hulga mitmesugusid asju enesele muretsema. Et asjade mahetamist sagedasti ette tuli, siis jõuti aegapidi iffa enam ja enam kindlusele, kui palju just neid ja neid asju teiste asjade vastu käest ära tuleb anda. Näituseks, suguharu, kes ainult karjakasvatamisest elas, pidi oma kariloomi paljude teiste asjade vastu ümber mahetama, mida ta ise ei walmistanud.

Ütleme, üks fõrd mahetas ta ühe looma kümne parema wibu vastu ümber; teine fõrd kaks looma mõedu nistude vastu, lõpüks, ühe looma 5 paari jalaõude vastu jne. Nii harjusiwad siis see suguharu ja need inimesed, kes temaga kokkupuutusiwad, miski asja wäärtust ära määrates, wiimast looma wäärtusega wõrdlema ja järgmist rehnnungi üles seadma:

10 wibu maksawad niipalju, kui	1 loom.
$\frac{1}{2}$ mõetu nistu maksab	" " 1 "
1 noor ori	" " 1 "
5 paari jalaõusid maksawad	" " 1 "

Siin saab kõikide kasulikkude asjade wäärtus ühe looma wäärtuse läbi ära määratud.

Näa jooksul, kui ka iga üksiku suguharu seesmistest piirides mitmesugused ametid üksteisest ära eraldama hakkasiwad, ilmuasiwad inimesed, kes ainult rätsepa, kingsepa, puusepa jne. tööd tegiwad, ja sunnitud oliwad oma töö produktisid teiste inimeste töö produktide vastu ümbermahetama.

Sel ajal pidi rätsepp järgmise rehnnungi üles seadma:

20 aršinat riidet on niisama palju wäärt, kui	1 fuub.
10 naela theed	" " " " " 1 "
1 kapp	" " " " " 1 "
2 tsetweriku nistu	" " " " " 1 "

Nii täitis siis tal fuub raha aset, mille eest ta kõik

enejele muretsjes. Sedasama kohust täitsimad kingsepa juures saapad, puusepa juures kapp jne.

Muidugi teada ei mõinud ükski nendest asjadeist alati raha aset täita, sest et selle läbi palju raskusi jündis. Undis, näituseks, rätsepp 10 naela thee eest kuue kääst, mis pidi ta siis peale hakkama, kui ta ainult 1 naela theed tahtis osta? Ta ei mõinud ometi kuue küljest tükki ära lõigata ja thee eest tasuks anda, sest et sel kuuetükil thee müüja juures mistisugust väärtust ei olnud! Peale selle ei ole kuube mitte hõlpus kaua aega alal hoida, sest et ta fergesti ärarikutud võib saada ja hulga oma väärtusest kaotab. Meesamad halvad küljed oleksivad ka teiste nimetatud asjade juures nähtavale tulnud, kui neid raha asemel oleks tahetud tarvitamisele võtta.

Raha aset hakkavad sellepärast metallid täitma, nimelt sellest ajast peale, kui nad laialisemat tarvitamist mõitsivad. Raha tehtakse alguses odavateist metallideist. Vanade greeklaste ja roomlaste juures leiame meie juba raud- ja vaske-raha. Utel vahetamise abinõudel — raud- ja vaske-rahad — oli see hea omadus, et nad kaua aega ilma kahjuta seista võisivad; nad olivad kõikides oma jagudes ühesugused ja neid võis väga mitmesugusteks tükkideks jaotada, ilma et nad selle juures oma endist väärtust mõrdlemasti kaotanud oleksivad. Aga asjade vahetamise kasvamisega ei suutnud ka odavad metallid enam küllalt hästi oma kohust täita. Kauplemise elavamaks minemisega tõusis tarvitus niisuguse vahetamise abinõu järele, millel peale endiste heade omaduste veel üks hea omadus oleks olnud, nimelt suur väärtus väikese kogu juures. Niisuguseks vahetamise abinõuks saivad kallid metallid (kuld ja hõbe), mis aegapidi teisi vahetamise abinõusid eemale tõrjuma hakkasivad. Praegusel ajal täidab kallide metallide hulgast pea vahetamise abinõu kohust kuld, mis oma väärtuses vähem kõikum on,

fui hõbe. Kuld on igalpool kaubaks saanud, millega iga teise kauba väärtust mõedetakse.

Uguses määrati iga asja hind teatava kulla kogu läbi ära. Arvati nii: „Üks kuub maksab kaks solotnikku kulda, üks kapp maksab kolm solotnikku kulda jne. Pärastpoole aga, et kulda mitte alati tükkideks jaotada ja kaalumise alla võtta, ja et ka pettusest selle juures eemale hoida, hakati teda rahaks ümber lööma, millel teatav raskus ja headus on. Nii siis, kui meie ütleme, et kuub kümme rubla maksab, siis tähendab see, et tema sees just niipalju inimese tööd ja waewa warjul seisab, kui palju tööd ja waewa selle kulla kaevamine ja ümbertöötamine ära on tarwitanud, millest kümnerublaline kuld- raha on walmistatud*).

Nüüd, kus niisugune kaup olemas on, nimelt kuld, mis raha aset täidab, ei ole rätsepal, kellel üleliigne kuub käepärast on ja kes leiba, saapaid, raamatuid ja teisi asju enesele muretseda tahab, enam tarwis niisugust pagarit, kingsappa ja raamatumüijat otsima minna, kes tema kuube tarwitaks, ja selle eest oma töö produktiivid talle wastu anda võiks. Ta otsib ainult inimest, kes tema kuube tarwitab, saab wiimase käest niipalju raha, kui palju ta kuub maksab (meie teame juba, kuidas asja väärtus ära määratakse), ja saadud raha eest ostab ta enesele kõike, mida ta süda soowib, iga kauba eest tema väärtuse järele hinda andes. Asja lõpp on, et rätsepp oma kuue eest 20 naela leiba, laua, paar tooli ehk raamatu saab. Kõik need asjad kofku maksawad niipalju, kui kuub, s. o.

*) Nagu teada, ei maksa meie kauba hinda mitte üksi kullaga, waid ka paberi-rahaga kinni, millel mingisugust väärtust ei ole. See on ainult sellepärast võimalik, et riigivalitsus, iga esimese nõudmise peale, paberi wastu sellekohase summa kuld- ehk hõbe-raha wälja annab. Ei sünniks see mitte, kaotaks paberi-raha oma väärtuse ega võiks mitte wahetamise abinõuks olla.

nende lõikide valmistamise peale on niipalju keskmise inimese jõufulu tarvitatud, kui kuuegi valmistamise peale*).

Peab meeles pidama, et asja vahetamise väärtust, kui ta enesele mitte hariliku kauba, vaid raha kogu mõtab, asja hinna s nimetatakse. Saab näit., rätsepp oma kuue eest kümme rubla, siis võib öelda, et 10 rubla kuue hind on.

*) Muidugi teada, töö rohkuse äramääramise juures, mis kuue sees varjul seisab, ei pea mitte ühti rätsepa tööd silmas pidama, vaid ka talupoja oma, kes linu kasvatas ja harris, kangrute oma, kes linadest riide kudusivad, ja siia ka veel seda tööd juurde lisama, mis tööriistades varjul on, mis linade vedamise peale kangru juurde ja riide vedamise peale rätsepa juurde ära on tarvitatud jne.

V.

Kapital.

Rätsepp, kes 10 rubla eest kuue ära müib ja selle raha eest kapi ostab, saab lõpuks asja, millel niisamasugune väärtus on, kui tema kuuelgi, kui ta, muidugi, sedamõrd aus on, et ta kedagi petta ei taha, ja sedamõrd osav on, et ta ka ennast petta ei lasse. Minusene kasu, mida meie rätsepp kuue müümise ja kapi ostmise juures saab, on see, et ta asjast lahti saab, mida ta ei tarvita (kuub), ja selle vastu kasuliku asja omandab (kapp). Ta on, muidugi mõista, täiesti rahul, ehk ta asjade väärtuse poolest küll midagi mõitnud ei ole.

Mis aga hakkaks meie rätsepp siis peale, kui tal forda ei läheks oma kuuele ostjat leida?

Buusepp ei annaks mitte kuue eest kappi ja pagar leiba, kui see kuub neile mitte tarvis ei lähe. Nad nõuaksivad oma kauba eest puhast raha, ja rätsepp, kellel 20 kuube on, võiks nälga surra. Nii võib igaüks raskesti seisuforda sattuda, kui tal mitte jularaha tagavaraks ei ole. Sellepärast on siis igale inimesele tarvilik, et tal rohkem raha käepärast oleks, millega ta kõike osta võib, mida ta tarvitab. See tarvitus kasvab seda kiiremalt, mida rutem nende asjade hulk kasvab, mis mitte

oma tarwis walmistatud ei ole, waid turu jaoks, sest et igaüks ikka enam asju teiste käest raha eest muretseb.

Kust aga peab raha wõetama? Kulda, nagu teada, saadakse tööliste töö läbi kaewandustest. Et aga terwed fulla hunikud näljast toita ja külmetajat soojendada ei suuda, siis peab kuld mitmesuguste tarbeasjade wastu ümberwahetatud saama, näit.: leiba, liha, kuue wastu jne. Wõistagi, et selle juures iga kauba eest niipalju kulda antakse, kui palju teda selle tarwiliku seltskonna tööaja sees on saadud, mis ostetawa kauba walmistamises ära on tarwitatud. Nii siis, rätsepp saab oma kuue eest mäemehe käest kulda ja ostab selle wiimase eest omale pagari juurest leiba, puusepa käest laua jne. Selles näituses müüb rätsepp ise oma tööprodukti, sedasama teeb ka puusepp ja pagar. Kui asi alati sedawiisi oleks, et asjade walmistajad ise oma tööproduktid müüksiwad, ja ainult nemad oma kauba eest kulda saaksiwad, siis ei võiks keegi ilma tööta elada. Meie teame aga, et igapäewases elus asi mitte nõnda ei ole; on palju inimesi, kes tore-dasti elawad, aga selle juures pea mitte midagi ei tee. See sünnib sellepärast, et need inimesed wõimaluse on leidnud ilma waewata oma raha, mida nad milgil teel kofku on ajanud, aegapidi juurendada, teda kapitaliks muuta.

Raha pannakse liikuma, raha eest ostetakse kaupa ja pärast seda müiakse ta jälle kallimalt — kasuga ära. Inimesed ei haffa kaupa mitte oma tarwituseks ostma, waid ainult selleks, et teda kallimalt ära müia, kui nad ise ostnud.

Rätsepp ja puusepp wahetawad wastamisi asju, mil-
ledel ühesugune wahetamise wäärtus on. Kaupmees aga selle wastu saab müümise juures harilikult enam raha, kui ta ise kauba eest on maksnud. Nii siis, asju osta, et neid jälle edasi müia, tähendab: teataw rahajumma käest ära anda, et tema asemel pärast suuremat summa saada.

Raha, mis selle otstarbega liifuma pannaſe, et tema eest kaupa müümise tarwis osta, on kapital. Saab aga raha nende asjade eest wälja antud, mis mitte müigi jaoks ei lähe, waid oma tarwituseks, siis ei ole ta mitte enam kapital. Rahal, kui kapitalil, on alati ots- tarbeks midagi osta ja jeda midagi jälle ära müia, ja nimelt kaſulikumalt ära müia. Tähendatud otstarbe ei ole mitte üffi kauplemise kapitalile (торговый капитал) ja protſendi kapitalile (растовщический капитал) omane, waid ka tööstuse kapitalile, kus raha niisama kaubaks muutub, et siis pärast kauba müümise läbi jälle suuremaks rahajummaſ ümber muutuda.

Jseenesest mõista, et niisuguse raha suurenemise juures ühtegi uut wäärtust ei saa loodud; jeda tuleb nimelt kauplemise ja protſendi kapitali kohta öelda.

Katsume jeda järgmise näituse abil tõeks teha. Ütleme, et Peeter Juhani käest 100 rubla eest riiet ostis ja wiimase Jürile 110 rubla eest edasi müis.

Enne lepingu tegemiſt oli Peetril 100 rubla puhaſt raha, Juhani riie, mille wäärtus niisama 100 rubla oli. ja Jüril 110 rubla jula raha. Kõige kolme mehe riide ja raha wäärtus ühtekokku oli 310 rubla. Pärast lepingu tegemiſt on Peetril 110 rubla, Juhani 100, Jüril aga riie, mille wäärtus, nagu ennegi, ainult 100 rubla on, ſest et kriipsu wäärtfi uut tööd selle riidetüpi jisse ei ole mahutatud. Nii on siis kõige kolme mehe raha ja riide wäärtus kokku jällegi 310 rubla. Terwe asja wahet ſeiſab ſelles, et 10 rubla wäärtus Jüri taskuſt Peetri taskuſse on läinud. See on täiesti arusaadam, ſest et tõſine wäärtus ainult töö läbi jünmitatud ſaab. Meie ettetoodud näituses miſkit tööd ei olnud (kui meie piſikeſt waewa riide mõetmise ja müümise juures ühes ei arma), ja selle pärast ei mõinud siis ka wäärtus kaſwada. Peetril läks ainult selle läbi forda 10 rubla teenida, raha Jüri tas-

fust oma taskusse pannes, et ta oma raha kauplemise kapitaliks muutis.

Weel fergemalt mõiks Peeter oma kapitali Jüri kassuks sel teel juurendada, et ta temale 100 rubla laenuks annab, selle tingimisega, et wiimane teatava aja järele need 100 rbl. tagasi maksab ja veel 10 rubla protsentsid omalt poolt juurde lisab. Räesolewal korral ei osta Peeter oma kapitali juurendamiseks enam sugugi kaupa, et wiimast kallimalt ära müia, waid mõtab lihtsalt Jüri käest ühe osa tema raha ära, sel teel oma 100 rubla protsendi kapitaliks muutes. Nendel mõlematel korradel ei loo nii kauplemise kapital kui ka protsendi kapital ühtegi väärtust, waid muretsewad ainult ühe inimese waranduse teise taskusse.

Kapital mõib uut väärtust ainult siis luua, kui ta turul niisuguse kauba leiab ja enesele mõidab, millel see jõud on, et ta väärtust luua mõib, ja mis seda jõudu walmis on ostja kasuks käest ära andma. Aga, nagu teada, on ainufene jõud, mis väärtust luua mõib, inimese tööjõud. Sellepärast, kui turul inimese tööjõudu kaubana müiakse, ja wiimane ostu teel kellegi kätte läheb, siis saab ta ka wiimase kasuks töötama ja uusi väärtusi ilmale tooma, mis, muidugi, sellest tasust suuremad on, mida töö eest saadakse. Seft muidu ei oleks kapitalistil miskit mõtet tööjõudu palgata. Ainult sel korral mõib kapital juureneda ja iga 100 rbl. asemel uut, tõsist väärtust saada, nimelt 110 rbl. See sünnib ainult sel teel, et kapitalist teatava rahasumma eest tööjõudu ostab, wiimase oma kasuks tööle paneb ja walmistatud produktid oma kasuks ära müib.

Misjugustel tingimistel niisugune tööjõuu ostmine võimalikuks saab ja mis asjalugu selle iseäralise kauba väärtuse ära määrab — seda saame meie järgmises peatükis näha.

VI.

Töäjõud kui kaup.

Gelpool seiswad arutused on meile näidanud, et iga asi kaubaks mõib saada. Tarwilik tingimine selle juures on, et teatava asja omanikul õigus ja võimalus oleks wabalt selle asjaga ümber käia, mida ta tööriistade wastu ümber tahab wahetada. Iseenesestki mõista, et asjal enesel tarwitamise wäärtus ei tohi puududa, s. o., ta peab inimeste tarwituji täita suutma, sest wastasel korral ei tahaks keegi oma kasulist asja tema wastu ümber wahetada. Peale selle, teatav asi, kui kasulik ta ka ei ole, peab ta omanikule üleliigseks saama, sest keegi ei hakka niisugust asja wahetama, ilma milleta ta ise läbi ei mõiks saada.

Kõiki neid nõudmisi täidab praegu tööjõud, kes ise ennast turul müüa pakub. Waatame neid ajaloolisi tingimisi lähemalt järele, millede läbi tööjõud kaubaks on saanud.

Seni ajani, kui orjapõli walitsemas oli, ei wõinud tööjõu pakkumisest juttugi olla. Sel ajal müüdi inimest ühes ta tööjõuga, nagu praegu loomi, ja pärast müümist sai ori ostja täieliseks omanduseks, kellega wiimane oma parema tahtmise järele ümber mõis käia. Nii loeti siis orja kaubaks, asjaks, feda nagu iga teist asja wahetada mõis; ühe sõnaga, ta oli tööriist, nagu iga teinegi, ainult

jelle mahega, et tal elu fees oli. Ka pärisorjuse ajal ei mõinud töäjõud veel kaubaks saada. Töölisel, kes sunnitud oli aasta läbi oma peremehe kasuks orjama, ei olnud õigust oma töäjõuga wabatahtlilselt ümber käia ja oma waewa eest tasu nõuda.

Alles siis, kui tööline teiste iffe alt peasis ja talle isiklik wabadus osaks sai, mõis ta oma töäjõudu kas enese kasuks tarwitada ehk teda teatawaks ajaks teiste teenistusesse anda.

Meie teame aga, et asi ainult siis kaubaks mõib saada, kui ta kasulik on ja kui ta enese peremehele tarwis ei lähe. Sellepärast saab töäjõud, mille abil kõik elu ülespidamiseks minewad asjad saamad loodud, ainult siis kaubaks, kui ta oma peremehele enam kasu ei too, s. o., kui selle töäjõu omanik oma töäjõu kasuandwat omadust mitte ise tarwitada ei wõi. Aga inimene mõib ainult siis oma töäjõudu tarwitada, kui tal materjal, mille kallal ta oma jõudu tööle mõiks panna, ja tööriistad, millede abil ta toorest materjalist kasulikka asju mõiks jünnitada, käepärast on. Peale selle, töölisel peawad töötegemise ajal jõök, riided, eluforter jne. tarwitada olema. Kui töäjõu omanikul toores materjal, tööriistad ja kõik muud tarwilikud asjad käepärast wõtta on, siis ei tule tal mõttessegi oma töäjõudu teise teenistusesse anda, sest et ta ise kõigest sellest, mis tal käes on, uusi tarbeasju luua mõib.

Seni ajani, kui töäjõu omanikul materjal ja tööriistad oma käest wõtta on, ei wõi tema töäjõud mitte kaubaks saada. Minult aja joooksul mõidawad niisugused olud maad, millede tõttu tööline oma ainsamat warandust, mis tal on, oma ainsamat kaupa, mida ta nende asjade wastu ümber wahetada mõib, mis ta elu ülespidamiseks tarwis lähewad, s. o. oma töäjõudu sunnitud on turule kandma ja teda, nagu iga teistki kaupa, müigile pakkuma. Ei lähe töölisel mitte forda oma kaupa raha wastu ümber wahetada, ja puudub tal ühenisti tarwiline ülespida-

mine, siis on tal nälga karta. See nälg sunnibgi teda väga sagedasti niisugusid töötingimisi vastu võtma, mis otsekohe tööliste isikliku vabaduse vastu käivad.

Selle juures peab veel järgmist meeles pidama: endine sell mõis loota, et ta pärast oma ameti äraõppimist kergesti sedamõrd raha võib koguda, et ta enesele odavad teljed ja mõned teised lihtsad tööriistad võib muretseda, et siis kodus tööd teha ja oma tööjõudu ainult oma kasuks tarvitada, ilma et ta teda sunnitud oleks mõne teise teenistusesse andma. Kas tohib praegune tööline selle peale mõelda, et kord wabriku omanikuks saada; wabriku omanikuks, kus ta töötab ja mille ostmiseks kümneid ja sadasid tuhandeid tarwis läheb! Mõistagi, et praeguste elu tingimiste ja praeguse korra juures mitte üksi ta ise, vaid ka ta lapsed alatisteks palgalisteks jäävad ja oma tööjõudu müüma on sunnitud. Veel enamgi: isegi need, kes praegu veel oma käe peal weikestes töökodades tööd teevad, on homme ehk juba sunnitud oma tööjõudu müügile kandma, sest et kasvava mõistluse tõttu wabrikute poolt käsitöö langeb ja weikeste töökodade omanikud pankrotti jäävad.

Nii siis, on tööjõud kaubaks saanud ja võib teda, nagu iga teistki kaupa, müügile kanda, siis keskib meie ees kõigepealt küsimine: kui suur on selle kauba väärtus ja kui kõrge hinna eest saab ta turul müüdud?

Meie teame, et iga kauba väärtus sellega ühenduses on, kui palju tarvilikku seltskonna tööaega tema valmistamiseks ära on kulutatud. Mida läheb aga selleks tarwis, et tööjõudu sünnitada?

Vastus on väga lihtne. Et tööjõud igapäew turul saada oleks, on tarwis, et elav inimene, kes teda enese sees kannab ja kes ka ta müügile müüa on, terve oleks ja tööd võiks teha. Aga ainult see inimene võib seda toime saata, kes tarviliku osa toitu enesesse vastu võtab, kellel tarvilik korter, tarvilikud riided käepärast on, ühe

jõnaga — inimene, kes kõigi oma tungimaid tarvitusi täita suudab. Just see tarviline fogu elu ülespidamiseks minemaid asju, mis ärafulutatud tööjõu uuendamiseks lähewad ja mis tööliisele wõimalust annawad tööd edasi teha, määrabgi tööjõu enese wahetamise wäärtuse ära. Ja kui tööline oma töö eest lihtsalt sellekohase fogu asju saaks, mis ta elu ülespidamiseks tarwis on, siis saaks ta just niipalju, kui tal selleks tarwis läheb, et ära elada. Harilikult aga saab tööline oma töö eest rahatasu, millega ta enesele kõik need asjad ostab, mis ta elu ülespidamiseks tarwis lähewad. See rahasumma, mida tööline oma töö eest saab, ongi tööjõu r a h a = h i n d; teda peab kõigide tarwilikkude asjade ostmiseks jatkuma.

Inimese tarbitused on väga mitmesugused, selle järele, kudas kuskil maakohas kliima ja seltskonna elu tingimised on. Soojades maades lepiw inimene wähema riidega ja toiduga, aga ka lihtsama eluforteriga. Sellepärast on tööpalk seal madalam. Umberpööratud, enam külmemates maades tarwib inimene oma tööjõu üleiselhoidmiseks soojemat riidet, rohkem toitu ja, peale selle, veel küttematerjali. Sellepärast on tööjõu hind seal tarwituse junnil kõrgem, sest et inimene siin mitte elada ei wõiks, kui ta tööpalk ainult niisuguse ihufatte ja söögi muretsemiseks jatkus, millega sooja maa elanik leppida wõib.

Aga peale nende looduse tingimiste, mis tööpalka kõrguse peale oma mõju awaldawad, mõjuwad ülespidamise abinõude rohkuse ja headuse peale, mida tööliisel tarwis läheb, ja sellega siis ka tööjõu hinna peale peaaesjalikult tööliste klassi-kombed ja eluwiihid, ta hariduse ning edenemise järg.

Niine-pastlad, näit., kaitsewad jalgu niisama hästi, kui nahest jalanõudgi, mida tööliised endisel ajal üleüldse ei tarwitanud. Nüüd aga on saapad üleüldiseks tarwituse asjaks saanud, ja tööline ei oleks mitte nõus oma tööjõudu niisuguse hinna eest ära müüma, mis talle wõima-

lust ei annaks saapaid kanda. Prantsusemaal peab tööli-
jel igapäew liha ja ajaleht laual olema. Sellepärast nõuab
ta niisugust palka, mis tal seda teha lubab.

Aga, isegi kõiki oma organismuse nõudmisi täites,
lähneb tööline aja jooksul wanaks, kaotab aegapidi oma
tööjõu ja sureb viimaks. Selle surnud tööjõu asemel peab
turule uus, värskel ja noor tööjõud ilmuma. See alatine
tööjõu juurdetulek turul sünnib rahwa armu kasvamise
läbi. Wana tööliste põlv jätab, surses, oma järeltulijad
maha, kes kui uued tööjõud kandjad ja müüjad turule ilmu-
wad. Sellepärast peab elu ülespidamise abinõude hulk,
mis tööjõu uuendamiseks ja kasutamiseks igapäew tarvis
lähneb, nii suur olema, et teda ka laste kasvatamiseks
esimestes elu-aastates jätkub, kus need mitmed ise
omale leiba teenida ei saa*).

Tööjõud, mis müümise läbi ajutiselt ostjale tarvitada
saab antud, ei või mitte töölisest ära lahutatud jätta; imber-
pöörduv, tööline jääb ka nüüd ikka tema kandjaks, ta on
tema musklites, soontes, nermides ja peajus warjul.
Sellepärast siis, tööjõu müümine on omalt kohalt inimese
eneise ajutine äramüümine. Tööjõu ostjal peab, kui ta
viimasest kasu tahab võita, võimust töölise üle käes olema,
et tal võimalik oleks viimasele ära näidata, misjuguses
sihis ja mil viisil ta oma tööjõudu tarvitama peab, mida
ta ajutiselt kapitalisti valitsuse alla on annud. Otse
selle sihiga on siis ka palgaraamatutesse kõigepealt see

*) Sellest näeme meie, et kui lastetöö ära keelatud oleks ja
lapsed wanemates aastates tööd hakkaksid tegema, siis perekonna
teenistus mitte vähemaks ei jääks, sest et täiskasvanud töölisel
niisugust palka peaksid saama, et nad viimasega ka oma lapsi
kasvatada võiksid. Iseenesest mõista, et sellest tervele selts-
sonnale kasu tuleks, sest et tööliste lastele võimalus oleks antud
koolis käia ja oma jõudu igapidi kasutada. Ka võidakse tööliste
klass selles mõttes, et kohad, mis enne laste käes olid, nüüd
wabaks saada, suurem arv täiskasvanud töölist oma ametit
leida ja võistlus, mis palgalangemist elusse kutsus, väheneks.

meeletuletus üles tähendatud, et tööline „ilma wastupanemisetä“ tööandja „šona peab kuulma“*).

Balgatud tööline fulutab oma tööjõudu sefund sefundi järele; teatam osa tema tööjõust lähneb iga minut kapitalisti omanduseks, ja ainult töö lõpul, kui kõik tööjõud ärafulutatud on, saab kapitalist kõikide nende asjade täieks peremeheks, mida ta ostetud tööjõud sünnitanud on. Tööline aga, kes oma äramüidud tööjõu käest ära on annud, saab jälle maba linnu sarnaseks, kellega kapitalist uuesti lepingusse võib astuda, oma poolt raha andes ja töölise käest ta tööjõudu ostes.

Sellepärast võime meie täie õigusega öelda, et tööline termel oma tööajal ostjale oma ainjama kauba — tööjõu — ükšikute osade kaupa käest ära annab; ostjaga on seesama lugu, s. o., ta saab järk järgult ostetud kauba — tööjõu — peremeheks, mille eest ta alles töö lõpul tasu maksab (raha ettemaksmine on haruldane nähtus.) Selle wastu annab tööline pea alati kapitalistile oma tööjõuu ette, seist et peremees iga töötunni järele oma ostetud kauba — tööjõu — ühe ükšiku osa omanikuks saab, kuna tööline weel oma palga kätte ei saa, mida ta selle tööjõu osa eest saama peaks, mis sellesama aja sees ärafulutatud on saanud.

Kui tööliste ja tööandja wahel tehtud lepingu järele palga maksmise terminid kaunis pikad on, siis on enam kui selge, et laen, mida töölijed kapitalistile annawad, weel suuremaks kasvab. Kui, näit., kudumise-wabrikus iga tunni sees tuhataršinat riidet walmistatakse ja kaubaladudesse saadetakse, töölistele aga palg alles nädala pärast wälja maksetakse, siis on selge, et töölijed selle aja jooksul oma tööjõu kapitalistile laenuks annawad.

Kõik see näitab eimesel silmapilgul tähtsusetat olewat, tõepoolest aga tõmbab ta enesega tähtsaid tagajärgeid kaasa, nii tööandjate kui ka tööliste kohta.

Tööandja ei hoia pea kunagi omal raha, mida ta

*) Святловскій. Фабричный рабочій. Варшава, 187. 32.

töölisele maksma peab, kassas; ta paneb viimase harilikult panka protsenti kandma. Nii siis, oleks tööandja sunnitud töölise tööpalka iga õhtu välja maksma, s. o. otsekohe pärast selle tööjõu osa ärafulutamist, mida ta enesele ostanud, jääks ta protsentidest koikide nende päewade eest ilma, millede jooksul ta töölise poolt antud laenu tarwitas. Näsi, kui töölise palk 50 kop. päewas suur on, protsendi summa aga 5 rubl. saja rubla pealt aastas, siis saab tööandja iga töölise pealt päewas küll ainult $\frac{1}{3}$ kop., kui jarnane lugu aga terve aasta läbi kestab, ja kui tööandjal palju töölisi on, siis kogub nendest weikestest summadest õige suur summa kokku, sest et iga tööline talle aastas 15 kop. annab.

Selle wastu mõiks jeda öelda, et töölised sellest raha summast mitte ilma ei jää, sest et neil mitte võimalik ei ole oma igapäewast tööpalka protsenti kandma panna.

Aga selle tõttu, et nad oma tööjõu laenuks annavad, kannatavad nad kahju, mis palju suurem on, kui see kasujumma, mida tööandja protsentide läbi saab, sest et tööline oma igapäew tarwilikfa produktiiv elu ülespidamiseks ohtma peab.

Et töölisel mitte võimalik ei ole kõige ostadama kauba eest kohe raha maksta, siis peab ta enesele laenu läbi abi otjima ja langeb sel teel weikeste kaupmeeste — liiakasumõtjate kätte. Viimased annavad töölisele kaupa wõlgu, mis sagedasti väga halb on, ja mida tööline harilikult vähemal armul saab, kui õigus. Pealegi mõtawad kaupmehed oma kauba eest wõlgu andmise juures väga kõrget hinda. Swjatlowski (wabrikeinspektor Warshawi ringkonnas) räägib pikalt ja laialt sellest kahjust, mida pikad palgamaksmise terminid töölisele toowad, ja tema nõudmine on täiesti õige, et palgamaksmise juures lühemad terminid tarwitamisele mõetaks*).

*) „Фабричный рабочий“ Zh. 37.

VII.

Liisa-väärtusest.

Paneme tähele, mil miisil kapitalist oma ostetud tööjõudu tarvitab. Kudas ta, nagu majanduseteadlased ütlewad, selle iseäralise kauba tarvitamisest kasu võidab?

Et selle küsimise peale vastust anda, vaatame põhjalikumalt järele, kuidas kaupade valmistamine sünnib.

Kui keegi töö tahab tegema hakata, siis peab tal kõigepealt materjal käepärast olema, mille kallal ta oma tööjõudu tarvitada võib: põllumehel peab maa käepärast olema, mäekaewajal — mäekaewandus, sepal — raud jne. Kõik toores materjal, nagu näituseks: wili, metalli muld, will on looduse sünnitused; inimene ise ei või ühtegi uut materjali ilmale luua, ta võib ainult sellele materjalile, mis juba olemas on, ja mida ta looduse rüpest saab, uue worini, uue kuju anda. Nii siis, maa-pind, õhk ja wesi on nagu suureks ladukohaks, kust inimesed oma töö materjali wõtawad. Inimene wõtab sellest ladukohast materjali, purustab need loomulikud sidemed, mis teda maapinna külge köidawad, ja löötab ta niiviisi ümber, et ta inimesele kasuliku kuju saab. Iga asi, mis inimese jõukulu läbi maa küllest ära saab lahutatud, ja mis weel ümbertöötatud ei ole saanud, nagu näituseks:

wäljakaematud kiviisüsi, maha raiutud puu jne. kannab toore materjali nime.

Toorest materjalist ei ole aga töölisele veel küll. Oma tööjõu suurendamiseks pruugib ta veel teisi asju, mis tema kätele nagu lisaks on, näit. mõlad, ehk mis tema rufikajõudu suurendaksivad, näit. wasar. Niisugusid abi pakkumaid asju, nagu möla ja wasar nimetatakse tööriistadeks. Kivi, mida toores metsinimene selleks tarvitab, et fokuspuidu pähkelt puruks lüüa, on niisamuti tööriist, kui iga kõigetäielikum masin.

Toores materjal, tööriistad ja inimese tööjõud, need on kolm pea-faktorid, kolm peategelast, millede ühendamisel uus, tarbekohane produkt sünnitatud saab (n. nim. walmis kaup). Tunname neid kolme faktorit, siis võime meie teada saada, misjuguft mõju igaüks nendest uuesti sünnitatud produkti, s. o. kauba wahetamise wäärtuse peale avaldab.

Iga toores materjal muudab töö läbi oma fuju. Nii, näit., mõtab raud enesele tagumise läbi raualehe fuju. Selle juures võib toores materjal kas täiesti uueks produktiks ümbermuudetud saada, näit., raud raua-leheks, ehk ta jaab ärafulutatud ja kaob õra, näit., süsi, mis raua mulla sulatamiseks tarwis läheb, ehk jälle ainult üks osa toorest materjalist läheb uue produkti juurde üle, kuna teine osa täiesti ilma tarvitamiseta jääb, näit., takud ketraja juures.

Toore materjali wäärtus kujuneb selle järele, kui palju tarwilikku seltskonna tööd tema sünnitamiseks ehk saamiseks ära on fulutatud. See wäärtus läheb ilma muutmata, nimelt ilma wähenemiseta ja suurenemiseta walmi produkti wäärtuse juurde üle, mis töö läbi sünnitatud on saanud. Kui rätsepp riidest kuue õmbleb, siis läheb riide wäärtus täiesti kuue wäärtuse sisse. Nii siis, äratarvitatud materjali wäärtus tuleb selle produkti wäär-

tuses jälle nähtavale, mille valmistamiseks materjal ära on kulutatud. Mitte üks uus väärtuse jaotenegi ei lähe produkti juurde üle; produktile saab ainult see väärtus edasi antud, mis materjalis varjul seisab. Ainult töö on see vedru, mis vanale väärtusele, mis juba materjali sees peitub, uue väärtuse juurde lisab.

Tööriistad ja masinad saavad tarvitamise läbi aegapidi ärafulutatud ja ärarifutud. Wiil, mida lufusepp oma töö juures tarvitab, läheb nüriks, nii et teda enam pruukida ei mõi; wanter, millega süsa weetakse, saab, nagu iga teinegi asi, aegapidi tarvitamiseks kõlbmataks jne. Aga juuremalt jaolt jätkub ühte ja neidsamu tööriistu hulga kauba valmistamiseks; lufusepp võib ühe ja sellesama wiiliga hulga mõtmeid walmis wiilida; töömees võib oma wankriga hulga süsa tarwilikku kohta vedada. Nii siis kaob ärapruugitud toore materjali väärtus täiesti walmi produkti sisse ära; tööriistad annawad ainult ühe osa oma väärtusest produktile edasi, ja nimelt selle osa, mille nad töö juures ära kaotajiwad. Jätkub, näituseks, ühte wiili 100 mõtme wiilimiseks, siis on iga mõtme sees üks sajandik osa wiili väärtusest olemas.

Sellest näeme meie, et nii tööriistad, kui ka toores materjal kõigewähematti uut väärtust ei loo, ehk küll pealiskaudsele waatajale paistab, et kõigetäielikumad masinad, mis inimese töö aset täidawad, uue väärtuse sünitamise peale oma mõju peawad avaldama. Aga meie teame juba, et uut väärtust ainult inimese töö loob. Ainult selle töö tõttu, tarwiliku jeltskonna töö tõttu, saab sellele väärtusele, mis materjalil on, ja mis ka tööriistade juurest uuele produktile edasi saab antud, uus väärtus lisaks sünnitatud.

On, näituseks, toore materjali väärtus nii suur, kui 10 tarwilikku jeltskonna töötundi, ja loeme meie tööriistade kulu töö juures 3 töötunni peale, kuna uue produkti

walmistamine sellest materjalist ja nende tööriistade abil ise 7 töötundi nõuab, siis on uue produkti väärtus $10 + 3 + 7 = 20$ tarwilikku seltskonna töötundi.

Katsume seda veel selgemalt ära seletada. Ütleme, näituseks, et ühe tarwiliku seltskonna töötunni väärtus 10 kop. on. Neli töölisi mõtavad üheskoos ühe teatava müüri oma peale ehitada. Nad ostavad omale 1000 kivi tarwis ja maksavad selle eest 50 kop.; süte eest maksavad nad 60 kop.; kapitalist annab neile teliskivi wabriku tarvitada: fuuri, kütud, wormid ja muud tarwilikud asjad, millede eest tööliised 1000 kivi pealt 60 kop. tasu maksavad; teliskiwide põletamisel fulub aga 24 töötundi ära, tund 10 kop. rehpendatud — 2 rbl. 40 kop. Nii siis, 1000 teliskivi väärtus on kirjeldatud korral 4 rbl. 10 kop.

Tööliised maksivad toore materjali väärtuse ja tööriistade tarvitamise eest raha ette; aga selle äramaksetud väärtuse leiavad nad walmi produkti — teliskiwide sees jälle eest. Sellele väärtusele lisasivad nad uue väärtuse juurde, nimelt oma töö väärtuse (2 rbl. 40 kop.).

Sedasama näeme meie ka iga teise asja walmistamise juures. Uue produkti sees on alati, peale toore materjali ja ärafulunud tööriistade väärtuse, veel töö väärtus olemas, mis uue kauba walmistamise peale ära on fulutatud. See seadus ei muutu sugugi selle läbi, kas tööliised oma kasuks tööd teevad, või teevad nad seda ettemõtja kasuks. Kui tööliised oma kasuks tööd oleksivad teinud, siis oleksivad nad teliskiwide äramüümise juures iga oma töötunni eest 10 kop. saanud. Kui meie ühenisti niijuguse korra ette fujutame, et tööline 60 kopika eest enesele niipalju tarbeasju muretseada võib, kui palju tal neid, harilikfude tingimiste juures, nii oma kui ka perekonna ülespidamiseks tarwis läheb, siis oleks tema igapäewase tööjõu väärtus 60 kop. juur, ja sellele väärtu-

sele tuleks 6 töötundi wähtu seada. Kui aga töölised ainult 6 tundi tööd teeksid, siis jünnitaksid nad päewa joofsul ainult niipalju uut wäärtust, kui palju neil oma ülespidamiseks tarwis läheb. Kui nad aga teks korda niipalju tundi, tööd teeksid, siis oleks uuesti jünnitatud wäärtus teks korda suurem ja jääks niisama tööliste omanduseks, nagu tööprodukt — kividgi.

Kui kirjeldatud korral töölised oma tööjõu ettemõtjale tarvitada annawad, siis jääb töö selleksamaks, ainult rehning töö lõpul on hoopis teine:

Ütleme, näituseks, et ettemõtja ise omale söed, sawi ja muud asjad, mis teliskiwide põletamise juures tarwis lähewad, muretseb, ja kõige selle eest niisama palju maksab, kui enne töölised maksid; töölistelt aga ostab ta nende tööjõu ja maksab selle eest 60 kop. päewas. Kui nad ainult 6 tundi päewas tööd teeksid, siis jõuaks ettemõtja rehningi tegemise juures järgmisele otjusele:

Sawi eest on maksetud	50 kop
Süte " " "	60 "
Tööriistade tarvitamise eest	60 "
Tööpalk neljale töölistele, 60 kop. mehe	
pealt arwatud	2 rbl. 40 "

Summa 4 rbl. 10 kop.

Selle raha eest saaks ta 1000 teliskiwit, millede wärtus (4 rbl. 10 kop.), nagu meie nägime, täiesti tema arwulutatud kapitali summaga kofku läib, s. o., ettemõtja ei ole kopikatti kaotanud ega ka teeninud. Jseenesestki mõista, ta mõiks kasu saada, kui ta nende kiwidega kauplema hakkaks, aga tal ei ole wähematki soowi kaupmeheks hakata. Kui tal see soow oleks, siis ei oleks tal tarwis mitte enesel kiwa põletama hakata, waid ta ostaks juba walmis kiwa kofku ja müiks neid edasi. Ettemõtja peasihht oli see, et

tööjõu ostmise läbi sellele väärtusele, mis ta ette aravulutas, j. o. ettemõttesse mahutatud kapitalile, lisa-väärtust juurde saada. Käesoleval korral aga sai ettemõtja oma kauba eest ainult niipalju, kui palju ta ise aravulutas.

Aga ettemõtja teab, mis tal niijugustel fordadel teha tuleb: „teie päema tööjõu“ — räägib ta tööliste vastu — „olen ma täiesti ära ostanud; sellepärast seisab tema tarvitamine, nagu teie ise kofku leppisite, ainult minu käes. Kui ma, näituseks, sitroni ostan, siis on tema tarvitamise väärtus, j. o., temas peitum medelik, ka minu; mul on täieline õigus medeliku sitroni seest viimase tilgani välja pigistada. Teie päema tööjõud ei ole kuue töötunniga mitte täiesti aratarvitatud, teie võite kauem tööd teha, ja ma nõuan teilt 12-tunnilist tööpäema.“

Selle vastu ei ole midagi vaimelda. Töölised hakkavad 12 tundi päevas tööd tegema. Iseenesestki mõista, et nad kahetordsete töötundide juures faks korda niipalju fiwa valmistavad (2000), ja selle juures ka faks korda niipalju materjali ära tarvitavad. Nüüd saame järgmise rehnungi: Ettemõtja maksab :

Sami eest	1 rbl.	(faks korda niipalju fui enne)
Süte „	1 „	20 fop.
Tööriistade eest	1 „	20 „
Meljale töölistele (päevas 60 fop.)	2 „	40 „ (niipalju fui ennegi)

Kokku 5 rbl. 80 fop.

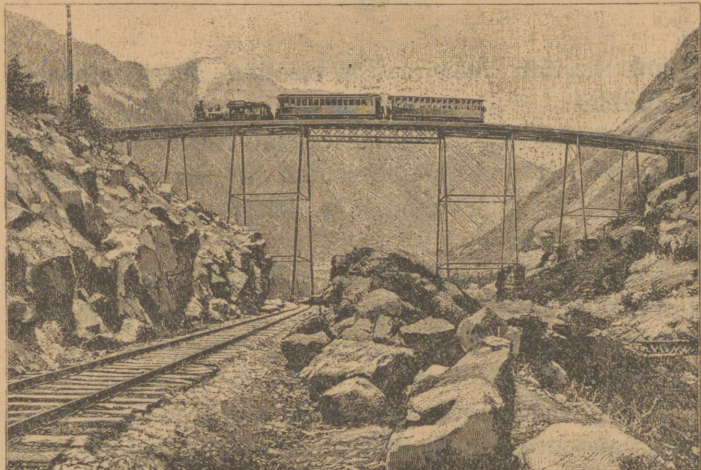
Niipalju raha vulutas kapitalist ära ja sai 2000 telisfiwi. Iga tuhande telisfiwi väärtus on, nagu meie

waremast rehnungist nägime, 4 rbl. 10 kop., kahe tuhanda eest saab ta 8 rbl. 20 kop., j. o. 2 rbl. 40 kop. enam, kui ta ära on kulutanud. Reed 2 rbl. 40 kop. sünnitavadgi lisa-väärtuse (kapitalisti kasu). See on just niisuur, kui see uus väärtus, mida töölised sünnitajivad, kes sunnitud olivad 6 tundi kauem tööd tegema: 4 töölist tegivad igaüks 6 lisa-tundi päevas tööd, j. o. ühtekokku 24 tundi, mis õieti meie lisa-väärtuse — 2 rbl 40 kop. — välja teebgi.

Kauplemise kapital võib ainult siis ta omanikule lisa-väärtust anda, kui viimane kaup odavamalt ostab ja kallimalt müüb, kui see maksab. Viiakasu-kapitalil ei ole üleüldse midagi kaubaga tegemist. Ainult praeguse aja kapital, tööstuse kapital, võib kauba eest ta terwet väärtust maksa, kaup täie väärtuse eest müüa ja ühenisti omale lisa-väärtust sünnitada.

See on aga ainult siis võimalik, kui töölised sunnitud on oma tööjõudu müüma, selle eest ainult osa väärtust vastu saada.

VIII.

Kapitali kasvamine.

Meie nägime, mil viisil kapitalist lisa-väärtust saab: ta ostab turu hinna eest tööjõudu, sunnib viimast ostate tud tööriistade abil toorest materjali ümber töötama ja müüb sel teel saadud kauba ära, selle juures mitte üksi ärafulutatud raha tagasi võttes, vaid ka veel lisa-väärtust juurde saades.

Ühe osa saadud lisa-väärtusest annab ettevõtja oma tarvituste peale välja, ülejäänud summa aga lisab ta kapitali juurde. Nüüd on tema kapitali summa suurem kui enne, ja kapitalist võib rohkem tööjõudu osta. Et aga iga tööline oma töö läbi ettevõtjale teatava summa kasu annab, siis suurenevad ka tema jissetulekud. Suured jissetulekud teevad jällegi võimalikuks kapitali summa suurendada ja veel enam tööjõudu osta jne. Sellepärast

käib siis kapitali kasvamisega tööliste klassi kasvamine käiskäes.

Aga teisest küljest kutsub kapitali kasvamine seda nähtust elule, et kapitalistide võim iffa enam ja enam kasvab ja nad oma mõju iffa laiema tööliste hulga peale mälja laotavad.

Wõtame kõige õnnelikuma juhtumise, nimelt, kus kapitali kasvamisega ka nõudmine tööjõu järele kasvab, sellega siis ka tööhind — tööpalk.

Meisene majasene täidab täieste ta omaniku tarmitusi, seni kui ka ümberolevad majad meisesed on. Tarwis on aga ainult ta ümbruskonnas kahel — kolmel suurel majal üles kerfida, ja meie majasene paistab mõne wi'etja urtsiku sarnane olema, mis selle üle tunnistust annab, et ta omanik suure maja omaniku kõrwal waene mehisene on. Kui ka meisene majasene aja jooksul kahe võrra suurendatud saaks, kui aga ühenisti ka suur maja laiendamist leiaks, siis paistaks ometi elu meiseses majas keses ta omanikule kitsas ja raske olemat.

Iga samm tööpalga suurendamises kutsub veel laialisemat kapitali kasvamist elusse, kapitali kiire kasvamise tõttu aga suureneb rikkus, kasvab toredus, rohkenewad tarmitused ja laieneb tung lõbude järele. Ja ehk sellepärast küll tööliste elujärg natuke paremaks on muutunud, on seda kiiremalt ka nende tarmitused kaswanud, mida kõik võimata on täita. Tähendab, tööline tunneb ennaft, nagu meie meise maja peremeeski, veel õnneliku olemat, kui enne.

Tööpalga peale peab mõrdlema pilguga waatama, teda peab kapitalisti jissjetulekutega kõrmu seadma, ühe sõnaga, meie peame mõrdlema ft tööpalgast (относительная заработная плата) rääkima.

Kujutame enestele, näituseks, ette, et kõikide asjade hind, mis elu ülespidamiseks tarwilikud on, kahe kolman-

difu mõrra langenud on (nael leiba, mis enne 3 kop. maksis, maksab nüüd 1 kop.), kuna tööpalk ainult ühe kolmandiku mõrra alanenud on (60 kop. pealt 40 kop. peale). Ehk küll tööline nüüd 40 kopika eest rohkem kaupa ostab, kui enne 60 kopika eest (enne sai ta 60 kopika eest ainult 20 naela leiba, kuna ta nüüd 40 kop. eest 40 naela saab), on siiski ta tööpalk mõrreldeks kapitalisti järele tulefutega langenud, sest et ta vähema rahasumma eest kapitalistidele niisama palju tööd annab, kui ennegi. Kapitalist võib sellesama kapitali summa juures, mis tal enne oli, rohkem tööjõudu osta. Nii näeme meie siis, et tööpalk ja kapitalisti kasu üksteise vastandid on: kasu tõuseb seltsamal mõedul, mil tööpalk langeb ja ümberpöörduv.

Kuni seni ajani toetasime meie seda arvamist, et tööstuse kapital ühes kasvamisega ikka suuremale hulga tööliste töö annab ja tööpalga tõusmises kaasa aitab. Kas see aga alati nõnda on? Kui meie põhjalikumalt asja läbi vaatame, siis peame meie selle küsimise peale eitama vastuse andma.

Tõepoolest, kapitali kasvamisega suureneb kapitalistide arm ja nende rikkus. Kapitalistide ja ettevõtete armu kasvamine kutsub mõistlust kapitalistide vahel elusse, ja igaüks nendest püüab teist ära võita, sellel läbi, et ta oma produktide hinda alandab. Aga et kapitalistil võimalik oleks oma produktid odavamalt müüa, ilma et ta kahju kannaks, peab ta neid odavamalt valmistama, j. o., niipalju kui võimalik tööliste töö jõudust suurendama. See sünnib aga kõigepealt sel teel, et tööjõutusele ikka laiemad piirid antakse, ja et uued masinad tarvitamisele võetakse ja wanu täiendatakse. Ütleme nüüd, et, niisuguste muudatuste ja täienduste tõttu, kapitalistil võimalik on, sellesama jõukulu juures, palju rohkem kaupa valmistada, kui tema mõistlejatel, näituseks, ta võib selle aja sees, kus ta mõistleja pool arshi-

nat riiet walmis fujub, terme aršina ära fududa. Nüid mõiks ta aršina riiet endise hinna eest ära müia ja saaks suuremat kasu. Aga ta täiendatud masinad ja laiendatud mabrik walmistawad palju rohkem riiet, kui enne. Ta peab uue turu oma kauba jaoks leidma; aga uusi ostjaid võib ta ainult siis saada, kui ta oma riiet odavamalt müüma hakkab, kui ta mõistlejad. Sseenesestki mõista, et ta aršinat riiet mitte selle hinna eest müüma ei hakka, mida ta enne poole aršina eest mõttis, sest et siis kõik parandused, mida ta ettemõtnud, talle miskit kasu ei tooks, sest et ta keskelt läbi niisama palju teeniks, kui ennegi, peale selle peaks ta veel uusi ostjaid oma riidele otsima, mida ta nüid kahewõrra oma mabrikus walmistab. Teisest küljest, niisugune hinna alandamine ei ole talle mitte tingimata tarwilik. On küllalt, et ta oma riiet poolgi kopikat odavamalt müüb, kui ta mõistlejad — ja ta leiab omale juba küllalt ostjaid, keda ta oma mõistlejate juurest ära meelitab.

Aga niisugune kasulik seisuford ei kasta meie kapitalisti juures mitte kaua: kapitalistid, kes temaga mõistlewad, muretsewad omale warsti ka paremad masinad, ja täiendawad oma mabrikut jelsamal mõedul või veel enamgi, kui tema, ja hakkawad niisama kaupa odavamalt walmistama. Et wanu ostjaid, keda nad kaotanud, jälle juurde meelitada, peawad nad kaupa veel odavamalt müüma, kui nende mõistleja, ja lõpuks langeb riide hind iffa enam ja enam alla, kuni ta wiimaks nende fuludeni jõuab, mida riide walmistamine nõuab.

Kapitalistidele on nüid niisamafugune järg kätte tulnud, kui enne uute masinate tarwitamisele mõtmist, peale selle on nad nüid sunnitud kahewõrra riiet walmistama ja wiimasele ostjaid leidma. Tähendab, igaüks nendest peab uuesti misfisugusid täiendusi ette võtma, et tal võimalik oleks oma produktisid odavamalt müüa, kui

teistel, ja tal sel teel forda lähets ostjaid teiste juurest ära meelitada. Kui see ka sünnib, ei kesta niisugune kasulik olek ometi mitte kaua, sest et tema kaaswõistlejad koge tema eeskuju järelle tegema ruttawad, ja jällegi kor-
dab ennast endine asjalugu.

Kui kapitalist selles mõitluses kõige paremaid ma-
naind tarwitaks, siis saaksivad wiimased mõitluse tõttu
warsti üleüldiselt pruugile mõetud, ja kõik täiendused
tööstuses lõpeksivad wiimaks sellega, et kapitalist nüid
selle sama hinna eest 10, 20, 100 forda enam kaupa
kääst peab andma, kui enne, ja peale selle on ta sunnitud
ostjaid oma kaubale ostima, mida tal nüüd 10, 20, 100
forda rohkem ladus seisab. Tähendab, kapitalist ei ole,
kõikidest oma püidmistest hoolimata, midagi kätte jõud-
nud saada, peale kohuse, rohkem kaupa selle sama aja sees
ostjale kääst ära anda. Ühe sõnaga, kapitalist on palju
raskemad tingimised oma kapitali juurendamiseks loonud
ja ta on sunnitud alalõpmata uusi täiendusi ette võtma
ja tööjaotusele ifka enam ja enam maad andma.

Misjuguft mõju aga awaldawad need tingimised
tööpalga peale?

Raialine tööjaotus ja täiendatud tööriistad ja ma-
naind teewad ühele tööliisele võimalikuks niisuguft tööd
forda jaata, mille kallal enne 5, 10, 20 töölist higitama
pidiwad. Seal, näituseks, kus enne 1000 töölist tarwis
läks, on nüid sajaft küll, kuna 900 uulitjale jää-
wad ja oma mõitluse läbi nende tööpalga alla kisuwad,
sellelde forda on läinud tööd leida.

Olgu tähendatud, et tööjaotamise kaswamisega töö
ifka lihtsamaks muutub. Töölijest ei nõuta enam ise-
äralist ettewalmistamist ja osawust, waid harilikku töö-
jõudu. Tööst võib igaüks üle jaada; mõitlusejaid kogub
igalt poolt kofku ja nad rõhuvad nälja ja häda sunnil
tööpalga ifka enam ja enam alla. See palga allarõhu-

mine jaab ka veel naisterahwaste ja laste mõistluse läbi suurendatud, kes ka masina juurde teed on leidnud.

Nii näeme meie siis, et mida enam tööstuse kapital kasvab, seda kaugemale läheb tööjagamine ja seda laialisemat tarvitamist leiavad masinad. Aga mida kaugemale tööjagamine läheb ja mida laialisemat tarvitamist masinad leiavad, seda rihedamaks läheb mõistlus tööliste vahel.

